Dr WALKER'S

MOOBTUDEE KEE PUHLEE KITAB

مبتدی کی پہلی کتاب

ڈاکٹر واکر صاحب

کیوریٹر کتب خانہ سرکاری ممالک مغربی نے

پنڈت جیشنکر اور پنڈت مکن لال کی مدد سے

بنائی

حسب الارشاد و فیض بنیاد جناب معلی القاب نواب لفٹنٹ گورنر بہادر ممالک مغربی کے
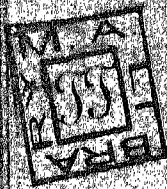
بموجب ایماء

جناب صاحب ڈائرکٹر آف پبلک انسٹرکشن بہادر ممالک مغربی کے

واسطے استعمال طلباء مدارس کے

الہ آباد

گورنمنٹ پریس میں چھاپی گئی

۱۸۶۱ء

قیمت فی جلد

نمبری دفعہ ۲۰۰۰۰ جلد

Oym…

A

GRAMMAR

OF THE

HINDUSTANI LANGUAGE.

BY JOHN SHAKESPEAR,

PROFESSOR OF ORIENTAL LANGUAGES AT THE EAST-INDIA COMPANY'S MILITARY SEMINARY.

سُخَن کي طلبگار هَين عقلمند " سُخَن سي هَي نامِ نِکويان بُلند "
سُخَن کي کرين قدر مَردانِ کار " سُخَن نام اُن کا رکھي بر قرار "

THIRD EDITION.

LONDON:

PRINTED FOR THE AUTHOR,

By Cox and Baylis, 75, Great Queen Street, Lincoln's-Inn-Fields,

And Sold by KINGSBURY, PARBURY, and ALLEN, Booksellers to the Honourable East-India Company, Leadenhall Street.

1826.

ڈاکٹر واکر صاحب کی

مبتدی کی پہلی کتاب

حروف تہجی

فارسی کی حروف تہجی ہین بتیس ۳۲ حروف ہین اونکی صورت یہہ ہے

ا ب پ ت ث

ج چ ح خ د ذ ر ز

ژ س ش ص ض ط

ظ ع غ ف ق

ک گ ل م ن و ہ ی

واسطے امتحان مبتدي کے حروف تہجي اُلٹی لکھی جاتی ہے

ي ه و ن م ل گ ک ق ف

غ ع ظ ط ض ص ش س

س ژ ز ر ذ د خ ح چ

ج ث ت پ ب ا

واسطے امتحان مبتدی کے حروف تہجی درہم برہم لکھی جاتی ہے

ص ک ظ ز ڈ و ش گ ع

ہ ح ن ث ل ت ی س

ج ب ا م ض ط ف ذ

چ خ پ غ ق د ر ژ

۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰

حرکتیں

×َ	زبر	جیسا	بَدْتَرْ	×ٓ	مد	جیسا	آم	×ً	زبر کی تنوین	جیسا	ہماً
×ِ	زیر	جیسا	کِلْبِل	×ّ	تشدید	جیسا	سَچّا	×ٍ	زیر کی تنوین	جیسا	رسیمٍ
×ُ	پیش	جیسا	بلبل	×ْ	جزم	جیسا	چِلْم	×ٌ	پیش کی تنوین	جیسا	رسیمٌ

زبر کی تختی

اَ بَ پَ تَ ثَ جَ چَ حَ خَ دَ ذَ

رَ زَ ژَ سَ شَ صَ ضَ طَ ظَ عَ غَ

فَ قَ کَ گَ لَ مَ نَ وَ ہَ ءَ یَ

زیر کی تختی

اِ بِ پِ تِ ثِ جِ چِ حِ خِ دِ ذِ

رِ زِ ژِ سِ شِ صِ ضِ طِ ظِ عِ غِ

فِ قِ کِ گِ لِ مِ نِ وِ ہِ ءِ یِ

پیش کی تختی

اُ بُ پُ تُ ثُ جُ چُ حُ خُ دُ ذُ

رُ زُ ژُ سُ شُ صُ ضُ طُ ظُ عُ غُ

فُ قُ کُ گُ لُ مُ نُ وُ ہُ ءُ یُ

زبر زیر اور پیش کی تختی

اَ اِ اُ بَ بِ بُ پَ پِ پُ تَ تِ تُ ثَ ثِ ثُ جَ جِ جُ چَ چِ چُ حَ حِ حُ خَ خِ خُ دَ دِ دُ ذَ ذِ ذُ

رَ رِ رُ زَ زِ زُ ژَ ژِ ژُ سَ سِ سُ شَ شِ شُ صَ صِ صُ ضَ ضِ ضُ طَ طِ طُ ظَ ظِ ظُ عَ عِ عُ غَ غِ غُ

فَ فِ فُ قَ قِ قُ کَ کِ کُ گَ گِ گُ لَ لِ لُ مَ مِ مُ نَ نِ نُ وَ وِ وُ ہَ ہِ ہُ ءَ ءِ ءُ یَ یِ یُ

دو حرفون کی تختی

یہہ تختی دو طرح سے پڑھی جاتی ہے یعنے سیدھی اور آڑی فقط دستور پڑھنے کا یہہ ہے کہ پہلے زبر سے

ا اب اپ ات اٹ اث اج اچ اح اخ اد اڈ اذ ار اڑ از اژ اس

با بب بپ بت بٹ بث بج بچ بح بخ بد بڈ بذ بر بڑ بز بژ بس

پا پب پپ پت پٹ پث پج پچ پح پخ پد پڈ پذ پر پڑ پز پژ پس

تا تب تپ تت تٹ تث تج تچ تح تخ تد تڈ تذ تر تڑ تز تژ تس

ٹا ٹب ٹپ ٹت ٹٹ ٹث ٹج ٹچ ٹح ٹخ ٹد ٹڈ ٹذ ٹر ٹڑ ٹز ٹژ ٹس

ثا ثب ثپ ثت ثٹ ثث ثج ثچ ثح ثخ ثد ثڈ ثذ ثر ثڑ ثز ثژ ثس

جا جب جپ جت جٹ جث جج جچ جح جخ جد جڈ جذ جر جڑ جز جژ جس

چا چب چپ چت چٹ چث چج چچ چح چخ چد چڈ چذ چر چڑ چز چژ چس

حا حب حپ حت حٹ حث حج حچ حح حخ حد حڈ حذ حر حڑ حز حژ حس

خا خب خپ خت خٹ خث خج خچ خح خخ خد خڈ خذ خر خڑ خز خژ خس

دا دب دپ دت دٹ دث دج دچ دح دخ دد دڈ دذ در دڑ دز دژ دس

ڈا ڈب ڈپ ڈت ڈٹ ڈث ڈج ڈچ ڈح ڈخ ڈد ڈڈ ڈذ ڈر ڈڑ ڈز ڈژ ڈس

ذا ذب ذپ ذت ذٹ ذث ذج ذچ ذح ذخ ذد ذڈ ذذ ذر ذڑ ذز ذژ ذس

را رب رپ رت رٹ رث رج رچ رح رخ رد رڈ رذ رر رڑ رز رژ رس

ڑا ڑب ڑپ ڑت ڑٹ ڑث ڑج ڑچ ڑح ڑخ ڑد ڑڈ ڑذ ڑر ڑڑ ڑز ڑژ ڑس

زا زب زپ زت زٹ زث زج زچ زح زخ زد زڈ زذ زر زڑ زز زژ زس

ژا ژب ژپ ژت ژٹ ژث ژج ژچ ژح ژخ ژد ژڈ ژذ ژر ژڑ ژز ژژ ژس

دو حرفوں کی تختی

پڑھنا چاہیے دوسرے زبر سے تیسرے پیش سے جیسا کہ الف بی زبر اَب زیر اِب پیش اُب

اش اص اض اط اظ اع اغ اف اق اک اگ ال ام ان او اہ ای

بش بص بض بط بظ بع بغ بف بق بک بگ بل بم بن بو بہ بی

پش پص پض پط پظ پع پغ پف پق پک پگ پل پم پن پو پہ پی

تش تص تض تط تظ تع تغ تف تق تک تگ تل تم تن تو تہ تی

ٹش ٹص ٹض ٹط ٹظ ٹع ٹغ ٹف ٹق ٹک ٹگ ٹل ٹم ٹن ٹو ٹہ ٹی

ثش ثص ثض ثط ثظ ثع ثغ ثف ثق ثک ثگ ثل ثم ثن ثو ثہ ثی

جش جص جض جط جظ جع جغ جف جق جک جگ جل جم جن جو جہ جی

چش چص چض چط چظ چع چغ چف چق چک چگ چل چم چن چو چہ چی

حش حص حض حط حظ حع حغ حف حق حک حگ حل حم حن حو حہ حی

خش خص خض خط خظ خع خغ خف خق خک خگ خل خم خن خو خہ خی

دش دص دض دط دظ دع دغ دف دق دک دگ دل دم دن دو دہ دی

ڈش ڈص ڈض ڈط ڈظ ڈع ڈغ ڈف ڈق ڈک ڈگ ڈل ڈم ڈن ڈو ڈہ ڈی

ذش ذص ذض ذط ذظ ذع ذغ ذف ذق ذک ذگ ذل ذم ذن ذو ذہ ذی

رش رص رض رط رظ رع رغ رف رق رک رگ رل رم رن رو رہ ری

ڑش ڑص ڑض ڑط ڑظ ڑع ڑغ ڑف ڑق ڑک ڑگ ڑل ڑم ڑن ڑو ڑہ ڑی

زش زص زض زط زظ زع زغ زف زق زک زگ زل زم زن زو زہ زی

ژش ژص ژض ژط ژظ ژع ژغ ژف ژق ژک ژگ ژل ژم ژن ژو ژہ ژی

تین حرفون کے ملاوٹ کے لفظ

اول	اخر	اجل	اجر	افت	آگر	ضرر	ضرب	ضحک	ضعف	ضیار	ضمن
بدل	بہل	بغل	بدی	باغ	بات	طبع	طمع	طبق	طبل	طلب	طاش
پری	پون	پہل	پدم	پہن	پسر	ظفر	ظہر	ظلہ	ظہر	ظلم	ظرف
تمر	تبر	ترہم	ترت	توا	تاج	عمر	عشر	عمق	عرف	عرب	عدم
ثنا	ثمن	ثمر	ثلث	ثور	ثواب	غضب	غبن	غزل	غار	غلط	غور
جشن	جشن	جمن	جمن	جمع	جور	فتح	فیض	فجر	فہم	فنا	فرح
حیا	حنا	حلف	حشم	حیف	حرم	قلم	قبا	قمر	قسم	قسم	قوم
خبر	خطر	ختم	خطا	خصن	خوف	کرم	کرن	کسر	کمل	کان	کتب
درم	دول	دوا	دغل	دیا	دین	گرم	گرگ	گجر	گلا	گہر	گوک
ذکی	ذہن	ذقن	ذلت	ذیل	ذات	لقا	لہر	لین	لعل	لگن	لات
رول	رتن	رات	راج	رال	روپ	مہر	موم	محل	مگر	منت	مہر
زبر	زخن	زری	زاغ	زرد	زور	نیم	نہر	نذر	نظر	نیک	ناف
سخن	سفر	سیر	سطر	سبق	سال	ورم	ورق	ولد	وضع	وہم	وجہ
شکم	شتر	شکر	شجر	شرح	شبیر	ہزل	ہرن	ہدم	ہان	ہول	ہوا
صفت	صمغ	صبح	صنع	صدر	صلح	یکم	یمن	یزر	یار	یاد	یوم

چٹھی چھوٹے کی اور سے بڑے کو

سدہ سری پتا مہاراجی مہاشیہ ستہانی سروا وپمایوگیہ سکل گن گروپت کاکاجی شری پانچ کوٹ سے رام جیو لیکہ کیہ لکھی آگرہ سے رام لعل کی رام رام پہنچا یہان کے سماچار بہلے ہین تمہارے سدا بہلے چاہئین اگے بہت دنون سے تمہاری چٹھی نہین آئی سو لکہنا اور سننے سنا ہے کہ بابو سیٹھ کے گھر مین کچھ آپس مین منچال سیٹہانی اور انکے بہنیجون مین ہوئی ہے سو اسکے سماچار دریافت کرکے لکہنا کہ یہہ بات سچ ہے یا کچھ بزار وخبر ہے اور اندنون ہیضہ بہت پھیل رہا ہے سو تم تھوڑا کھانا اور بہت ڈولنا مت کیونکہ ہمارے اوپر تمہین مالک ہونہ یاد وخیر سلا کے سماچار لکھنا فقط متی کاتک بدی پنچمین سمت ۱۹۰۹

ھمزہ ء

حرف دو قسم کے ہین یعنے حرف علت جیسا آ و ی باقی حروف حرف صحیح کہاتے ہین + جب دو حرف علت ایک لفظ کے بیچ مین ایک جگہہ آپڑین اور اُس جگہہ فی حرف علت علحدہ علحدہ بولنا چاہین تو اُس حالت مین دونونکے بیچمین ہمزہ (ء) کا نشان لکہنا چاہیئے جیسا + ہوئی + جسمین و اور ی کی آواز الگ الگ بول جاتی ہے جیسا + آئین + جہان آ اور ی کے بیچ مین ہمزہ (ء) لگانے سے یہہ دونون حرف علت علحدہ علحدہ بولے جاتے ہین اگر ہمزہ (ء) نہوتا تو آ اور ی آپسمین ملکر اکہٹے بولے جاتے جیسا + اینٹ + جسمین دو حرف علت یعنے آ اور ی کے آپسمین ملنے سے ایک آواز + ای + پیدا ہوتی ہے

+ ہوئی + کوئی + آئین + آئینہ + حلوائی + گوسائین + گہائل + گاؤ +
+ لاؤ + کہاؤ + جاؤ + کڑاہی + پیمائش + تولائی + بنوائی + چہپوائی +

جزم ۂ

جہان کوئی حرف علت کی آواز دو حرف صحیح کے بیچمین نکالنا نہو تو وہان جزم (ۂ) کا نشان لکہا جاتا ہے + جب ایک لفظ کے بیچ مین دو حرف صحیح ایک جگہہ آپڑین جنکے بیچمین کوئی حرف علت کی آواز نکالنی نہو تو وہان پہلے حرف کے اوپر جزم کا نشان لکہنا چاہیئے جیسا + نبْض + جسمین ب کے اوپر جزم کا نشان لگانے سے پڑہنے والے کو معلوم ہوگا کہ ب اور ض کے بیچمین کوئی حرف علت کی آواز خواہ اُنکی حرکتین نکلتی نہین کیونکہ اگر جزم (ۂ) کا نشان نہوتا تو لفظ + نَبَض + بولا جائیگا

+ اِسْم + حَرْف + ضَبْط + اَمْر + زَرْد + دَخْل + قَتْل + شَرْط +

تشدید ّ

جب تشدید کا نشان کسی حرف کے اوپر لگایا جاتا ہے تو پڑہنے والے کو معلوم ہوگا کہ وہ حرف دوبارہ بولا جائیگا جیسا پٹّہ + جسمین ٹ کی آواز تشدید کے لگنے سے ٹ دوبارہ بولا جاتا ہے جیسا کہ لفظ اسطرح لکہا جاتا ہے پٹٹہ

+ مدّت + شدّت + ہمّت + ٹٹّو + چکّی + علّت + محمّد + جدّت +

تنوین ً ٍ ٌ

تنوین کی تین صورتین ہین یعنے زبر کی + اً + اور زیر کی + اٍ + اور پیش کی + اٌ + ہوتی ہے + تنوین کے لگانے سے آخر حرف علت ن کی آواز کے ساتہہ پڑہا جاتا ہے جیسا + خصوصاً + جو ایسا پڑہا جاتا ہے جیسا + خصوصَن + خصوصٍ + جو ایسا پڑہا جاتا ہے جیسا + خصوصِن + خصوصٌ + جو ایسا پڑہا جاتا ہے جیسا + خصوصُن

+ ایضاً + اتفاقاً + فوراً + حقیقتاً + حلفاً + ایماناً + تخمیناً + ضربٌ +

چٹھی بڑے کی اور سے چھوٹے کو

سوست شری آگرہ شبھ ستھانی سرواوپما یوگیہ چرنجیو رام لعل یوگیہ لکھی متھرا سے شبھ کانکشی کوڑے رام کی اسیس بچنا یہاں کے
سماچار بھلے ہیں تمہارے سدا بھلے چاہئین آگے تمہاری کاتک بدی پنچمین کی لکھی چٹھی آئی سماچار جانے تمنے لکھا کہ بابو جیٹھہ کے گھر
مین کچھ فساد آپسمین ہوا سو یہہ بات جھوٹ ہے یہاں تو کچھہ چرچا نہین ہے سو جاننا اور ہمکو بخار آگیا تھا سو اب آرام ہے فکر کرنا
نہین پرہیز سے رہتے ہین اور کئی سو آدمی یہاں مرے ہین اور ہوا بھی یہان ناقص چلی ہے اب ہم بھی جو شے بابا کی حویلی مین سے اسکندہ بیچا
ہین دوار کا دہیش کے مندر کے پیچھے شبھہ متی کاتک بدی دسمین سمت ۱۹۰۹

چٹھی بیٹے کی اور سے باپ کو

سدہ شری سیوا یوگ شبھ ستہانی سروا وپما یوگیہ راجیہ شری داداجی شری پانچ کرپا رام جی یوگیہ لکھی ببیری سے موہن رام
کی رام رام بچنا یہاں وہاں شری جی سہائے آگے سماچار ایک بچنا ہماری پٹی کی مالگذاری سالیانہ الکا دے کی ہے اسمین سے ایک
ایک قسط کے اماللعہ ہوتے ہین سو نومبر کی قسط تو دیدی ہے اور دسمبر کی قسط پوری پڑجائے اتنی جمع نہین دکھتی اور منسا رام کا کانو
کہتا ہے کہ مجھے تمہارے نفع ٹوٹے سے کچھہ کام نہین میرے تو منافع کے پچاس روپیہ دیدو سو تم ایک بیرا نہین تو یہاں بکھیڑا اٹھیگا
آگے شبھہ متی پوس بدی دوج سمت ۱۹۰۹

چٹھی پتا کی اور سے پتر کو

سوست شری ببیری شبھ ستہانی سروا وپما یوگیہ چرنجیو لالہ موہن لعل یوگیہ لکھی سیوا پور سے کرپا رام کی اسیس بچنا آگے تمنے
منسا رام کے لئے لکھا کہ وہ نفع کے پچاس روپیا مانگے ہے تو ٹوٹے نفع سے کچھہ مطلب نہین ہے تو اسے کہو کہ اس بات کی لکھاوٹ نکالے
اور ایک عرضی تحصیلداری مین دیدینا کہ منسا رام سرکاری قسط کے دینے مین جھگڑا کرتا ہے آگے کو امین لا کر پٹی کی بٹ کروالو سمین
کچھہ جھگڑا نہ ہے اور جو مین چلا آون تو یہاں کی مالگذاری کے کام مین گڑبڑ ہو جائیگی اس سے جیسے بنے ویسے منسا رام کو سمجھا کر کام
چلانا وہ نمانے تو بوہرہ سے روپیا اودھار لے قسط پہنچانا آگے کو بٹ کروا بکھیڑا مٹاوگے فقط شبھہ متی پوس بدی سمت ۱۹۱۰

چٹھی برابر والے کو

سوست شری بندرابن مہا شبھ ستہانی سروا وپما یوگیہ براجمان شری پانچ راودھے لعل یوگیہ لکھی آگرہ سے سالگ رام کی رام رام
بچنا یہان کے سماچار بھلے ہین آپکے سماچار سدا بھلے چاہئین آگے لڑکونکو خوب پڑہانا اور کھیل کود مین مت لگانا لڑکونکو کھانے پلانے کا پیار کرنا
چاہئیے اور پڑھنے کے وقت انکو تاڑنا کرنی اُچت ہے + آگے یہاں گیہون بہت مہنگا ہو گیا ہے تمہارے یہان کتنی گیہون کی ہوئے تو
آج کل دونے ہوتے ہین اور گھی یہاں سستا ہے کہو تو بھیجدین اسمین بھی کچھہ نفع ہی ہوگا اور ناج کا بھاو گیہون ۲۴ ،ار باجرہ ۲۱ ،ار
مونگ ۸ ،۱۳ ،ار گوڑ ۱۴ ،ار گھی ۴ ،ار آج دن یہہ بھاو ہے کل کی ایشور جانے فقط ۰ متی پوس بدی چوتھہ سمت ۱۹۰۹

شمار کا نقشہ

عدد	سیاق	لفظ	عدد	سیاق	لفظ	عدد	سیاق	لفظ	عدد	سیاق	لفظ
۱	عصعہ	ایک	۲۶	عسہ	چھبیس	۵۱	لصہ	اکیاون	۷۶	معہ	چھہتر
۲	عصا	دو	۲۷	معسہ	ستائیس	۵۲	عصہ	باون	۷۷	ممعہ	ستہتر
۳	ملے	تین	۲۸	معسہ	اٹھائیس	۵۳	صہ	ترپن	۷۸	معہ	اٹھہتر
۴	للعہ	چار	۲۹	لعسہ	انتیس	۵۴	للصہ	چوون	۷۹	لعہ	اوناسی
۵	صہ	پانچ	۳۰	سہ	تیس	۵۵	صصہ	پچپن	۸۰	لہ	اسی
۶	سے	چھہ	۳۱	لسہ	اکتیس	۵۶	صہ	چھپن	۸۱	للہ	بیاسی
۷	معہ	سات	۳۲	عسہ	بتیس	۵۷	مصہ	ستاون	۸۲	علہ	بیاسی
۸	ملے	آٹھہ	۳۳	سہ	تینتیس	۵۸	مصہ	اٹھاون	۸۳	لہ	تراسی
۹	لعہ	نو	۳۴	للسہ	چونتیس	۵۹	لصہ	انستھہ	۸۴	للہ	چوراسی
۱۰	عہ	دس	۳۵	صنہ	پینتیس	۶۰	سہ	ساٹھہ	۸۵	صلہ	پچاسی
۱۱	لعہ	گیارہ	۳۶	سہ	چھتیس	۶۱	لسہ	اکسٹھہ	۸۶	لہ	چھیاسی
۱۲	عہ	بارہ	۳۷	مسہ	سینتیس	۶۲	عسہ	باسٹھہ	۸۷	ملہ	ستاسی
۱۳	عہ	تیرہ	۳۸	مسہ	اڑتیس	۶۳	سہ	ترسٹھہ	۸۸	ملہ	اٹھاسی
۱۴	للعہ	چودہ	۳۹	لسہ	انتالیس	۶۴	للسہ	چوسٹھہ	۸۹	لہ	نواسی
۱۵	عہ	پندرہ	۴۰	للہ	چالیس	۶۵	صہ	پینسٹھہ	۹۰	لعہ	نوے
۱۶	عہ	سولہہ	۴۱	للہ	اکتالیس	۶۶	سہ	چھیاسٹھہ	۹۱	لعہ	اکیانوے
۱۷	معہ	سترہ	۴۲	عللہ	بیالیس	۶۷	معسہ	سرسٹھہ	۹۲	علعہ	بانوے
۱۸	معہ	اٹھارہ	۴۳	للہ	تینتالیس	۶۸	سہ	ارسٹھہ	۹۳	لعہ	ترانوے
۱۹	لعہ	انیس	۴۴	للہ	چوالیس	۶۹	لسہ	انہتر	۹۴	للعہ	چورانوے
۲۰	عہ	بیس	۴۵	صللہ	پینتالیس	۷۰	معہ	ستر	۹۵	صلعہ	پچانوے
۲۱	لعہ	اکیس	۴۶	للہ	چھیالیس	۷۱	لمعہ	اکہتر	۹۶	لعہ	چھیانوے
۲۲	عہ	بائیس	۴۷	مللہ	سینتالیس	۷۲	عمعہ	بہتر	۹۷	ملعہ	ستانوے
۲۳	عہ	تیئیس	۴۸	مللہ	اڑتالیس	۷۳	معہ	تہتر	۹۸	ملعہ	اٹھانوے
۲۴	للعہ	چوبیس	۴۹	للہ	انچاس	۷۴	للمعہ	چوہتر	۹۹	لعہ	ننانوے
۲۵	صعہ	پچیس	۵۰	صہ	پچاس	۷۵	صمعہ	پچہتر	۱۰۰	مار	سو

سیاق	عدد	لفظ
عصعہ	۱	ایک
عہ	۱۰	دس
مار	۱۰۰	ایک سو
الف	۱۰۰۰	ایک ہزار
عہ	۱۰۰۰۰	دس ہزار
لاکھہ	۱۰۰۰۰۰	ایک لاکھہ
عہ لاکھہ	۱۰۰۰۰۰۰	دس لاکھہ
کروڑ	۱۰۰۰۰۰۰۰	ایک کروڑ

[illegible]

سیاق	عدد	لفظ
مار عصعہ	۱۰۱	ایک سو ایک
مار لعہ	۱۱۱	ایک سو گیارہ
مار لعہ	۱۹۹	ایک سو ننانوے
مار لعہ	۲۰۹	دو سو نو
مار معہ	۸۷۸	آٹھہ سو اٹھہتر
صہ	۵۰۰۰	پانچ ہزار
صمار	۵۵۰۰	پانچ ہزار پانسو
صماصہ	۵۵۵۰	پانچہزار پانسو پچاس
صماصہ	۵۵۵۵	پانچہزار پانسو پچپن
عہ	۱۰۰۰۰	دس ہزار
عصعہ	۱۰۰۰۱	دس ہزار ایک
علعہ	۱۰۰۱۱	دس ہزار گیارہ
عمالعہ	۱۰۱۱۱	دس ہزار ایکسو گیارہ
لعالعہ	۱۱۱۱۱	گیارہ ہزار گیارہ سو گیارہ

عرضی واسطے حضور صاحب مجسٹریٹ بہادر کے

غریب پرور سلامت

جوتا ہوا کھیت بارہ بیگھہ نمبر پچاس موضع تارسی کا زمینداری پرمان ٹھاکر کی ہے اوس کھیت کی منیڈ سے دینا ناتھہ چودھری کا کھیت ملا ہے وہ اوسے بارہ برس سے جوتتا چلا آتا ہے کبھی آپسمین تکرار نہین ہوئی اب زمینداروں کے بہکانے سے اوسنے میرے کھیت کی مینڈ توڑ کر تین بیگھہ کھیت اپنے کھیت مین ملالیا اور جب مینے یہہ دیکھا اور اُس سے کہا کہ تونے میرا کھیت اپنے کھیت مین کیون ملالیا تب اوسنے دو چار لاٹھیان ایسی ماڑین کہ طاقت اوٹھنے بیٹھنے کی نرہی اور لاٹھی کی چوٹ سے سر مین ایک انگل گہرا گھاو آیا ہے اُسکی رپٹ بھی تھانہ مین لکھی گئی ہے اسلیے یہہ عرضی حضور مین گذرانی امیدوار ہون کہ مدعا علیہ کو طلب کرکے بعد تحقیقات اوسے سزا دیجاوے آفتاب دولت واقبال کا ہمیشہ چمکتا رہے واجب تہا عرض کیا فقط

عرضی فدوی سجان سنگہ رہنے والا موضع تارسی کی لکھی ہوئی بیسوین دسمبر سنہ ۱۸۹۳ عیسوی

فہرست نام ہندو مفردون کی

اموکک رام	امان سنگه	اننت رام	اجیت رام	ارجن سنگ	عطر سنگه
اوسیری ناتهه	اوسان سنگه	اوکهر ناتهه	اولادہ رام	اوسادہ من	اودے سنگه
اچھا رام	اندر سنگه	اندرمن	انصاف رائے	انداس	عزت رام
اودے چند	اوجاگر سنگه	اودے راج	اوگر سین	امید رام	امراو سنگه
کنج من	کیسری سنگه	کندن لال	کیول کشن	کرپا رام	کیشو داس
کھیم چند	خوب سنگه	خیالی رام	خوشحال رائے	کھرگی	کھنڈا سنگه
گوپال رائے	گنیش سنگه	گوکل پرشاد	گردہاری لال	گلبا	گوبردہن
چنتا رام	چینی سنگه	چنتامن	چندر بہان	چھتری	چتر بھج
چھدا لال	چھوٹے سنگه	چھدمی لال	چہگن لال	چھتر مل	چھج مل
جواہر مل	جیت سنگه	جے جے رام	جوتی پرشاد	جیودہ بلی	جیودہانندن
جہومک رام	جہجن سنگه	جہمن لال	جہاجن رائے	جہنی لال	جہوما
ڈوڈو ناتهه	ڈمر سنگه	ڈالچند	ڈونگر مل	ڈالجیت	ڈالو
طوطا رام	تیج سنگه	تلسی رام	تارا چند	تن سکھہ	تلوک چند
دیو سین	دلیپ سنگه	دلسکھ رائے	دمڑی لال	دریاو سنگه	دیاشنکر
دہیر مل	دہن سنگه	دہنپت رائے	دہنو لال	دہرم جیت	دہونکل سنگه
نند رام	نرپت سنگه	نیک رام	نین سکھہ	نراین پرشاد	نتہو سنگه
پرم سکھہ	پنچم سنگه	پرس رام	پیارے لال	پلٹے رام	پرتاب سنگه
برج ناتهه	بتن سنگه	بالک رام	بلدیو پرشاد	برج بہوکھن	بابو لال
بہگوتی پرشاد	بہولا ناتهه	بہانو سکھہ	بہونیت رائے	بہگوانداس	بہیم سین
مولچند	موہن سنگه	منگل رائے	مدارتی لال	مہلیدھر	مانک چند
رام رائے	روپ سنگه	رام کرشن	رام دہن	رندھیر	رامو
لایق چند	لال سنگه	لوچن پرشاد	لال جیت	لال رائے	لچھمن سنگه
شیو چرن	شیو دیال	شیو نراین	شیوک رائے	شام سندر	شتر جیت
سدا سکھہ	سند سنگه	سیتا رام	سکھہ لال	سبلجیت	سیوک رام
ہر سکھہ رائے	ہر دیو سنگه	ہر لال	ہزاری مل	ہلپت رام	ہر دت رائے

عرضی واسطے حضور صاحب مجسٹریٹ بہادر کے

غریب پرور سلامت

نراین اہیر چور اور بدمعاش ہے بہیا اوکئے بہلے آدمیون نے اوسے بہت سمجہایا لیکن اوسکی سمجہہ مین کچہہ نہ آیا وہ اکثر رات کے وقت آشامیون کے کہیتون کو کاٹ لیجاتا ہے اور اسکو کہیت کاٹتے پکڑ بہی لیا اور چاہا کہ تہانہ کو پہنچا وین تب اوسنے کہاکہ مین پہراس کام نکرونگا لیکن وہ وہی کام کرتا ہے اسواسطے فوجداری مین نالش کرتاہون کہ تحقیقات بدمعاشی اوسکے کی ہوکر اوسے سزا دیجاوے کہ اس حرکت اور نقصان سے بچین اور گواہ اس مقدمہ کے سورج کاچہی اور ہیرا لال بنیا رہنے والے اس گانوکے ہین واجب تہا سو عرض کیا فقط

عرضی فدوی منوہر لال برہمن رہنے والا سونئی ضلع متہرا لکہی ہوئی چوتہی جنوری سنہ ۱۸۵۲ عیسوی

فہرست نام ہندو عورتون کی

اوگھانی	ان بولی	انندی	انوپی	آہلیا	انتیا
اودہان کنور	اوسان کنور	اوگھان کنور	آودھرم کنور	آودھرن کنور	اوسیر کنور
اندر کنور	اشریا	اندرمتی	اندرانی	انوپیا	اچھمی
امیدی	اگرمتی	امرالی	عمدہ	اوگھالی	اوکھا
کملی	کرم کنور	کلیانی	کان کنور	کشنی	کام کنور
خوشحالی	کسلیا	کیسر کنور	کھمی	کھنڈسریا	کھنسریا
گورا	گومتی	گنیشی	گنگا	گلابی	گنگیا
چُنا	چینیا	چُنا	چُنی	چتر کنور	چیت کنور
چہیلی	چھوتیا	چھترمتی	چہچیا	چھگیا	چھمیا
جمنا	جیکا	جسودہا	جسولی	جی سکھی	جسمتی
جہنہی	جھتما	جھمکن	جھمکیا	جھلریا	جھریا
ڈلیا	ڈال کنور	ڈلو	ڈالو	ڈبلیا	ڈوبیا
تریا	تلسیا	طوطیا	نچیا	تن سکھی	تلیا
دُرگا	دیارلی	دیالو	دیوکی	دل سکھی	دوجیا
دہیان	دھنا	دھرمیان	دھنکو	دھن کنور	دھنسریا
نین کنور	نولیا	نول کشوری	ننکیا	نندی	ندھیا
پاربتی	پیاری	پیرانی	پریا	پربسیا	بنیا
برجو	بال کنور	لشنیان	بُدھیا	بودھیا	بسنتی
بہایان	بہوالی	بہگوتی	بھوجا	بھوریا	بہگوتیا
مونی	مکھانی	منڈا	مینا	ہندوہری	موہنیا
رادہا	رتنی	روکیا	راج دولاری	رنگیلی	رکمن
لال کنور	للیا	لچھمی	للتا	لوک کنور	لڑیا
ستنابی	شیوچرنی	شیودیالی	شام سندری	شیونیا	شنکریا
سندر	سرسوتی	سیولی	سلیا	ستی	سنجیا
ہر کنور	ہکیا	ہرالی	ہنسو	ہمن چلی	ہرپہلسیا

عرضی واسطے حضور صاحب کلکٹر بہادر کے

غریب پرور سلامت

مین پٹی دار موضع راےپور کا ہون اور کاغذ پٹواری و بندوبست مین نام میرا داخل ہے اور اب سیوا زمیندار مجھکو دخل نہین دیتا اسواسطے فدوی لالہ رام دیال کو مختار اپنا کرکے یہہ عرض کرتا ہے کہ بعد تحقیقات درصورت سچ ہونے دعوے کے فدوی کو اپنی پٹی پر دخل دلادیا جاوے واجب جانکر عرض کیا فقط

عرضی فدوی میوا پٹی دار موضع راے پور

لکھی ہوئی ۱۹ نومبر ۱۸۵۴ عیسوی

فہرست نام مسلمان مردون کی

امیر علی	انور علی	الف خان	اکبر علی	علی بخش	عزیز بیگ
آل رسول	آل امام	عالم خان	ابابکر	عالی بخش	اعظم علی
امام علی	اکرام حسین	عنایت حسین	ابراہیم خان	اسحاق	الہی بخش
عثمان علی	امراو حسین	امید خان	اودے خان	عما خان	الفت حسین
کالیخان	کرم حسین	قایم خان	قادر علی	کفایت علی	کاظم علی
خورشید علی	خدا یار خان	خادم خان	خدا بخش	کہمو خان	خیراتی خان
گوہر علی	غلام حسین خان	گجو خان	غوث خان	غلام نبی	غنی بیگ
چاند خان	چنو خان	چتر خان	چانول خان	چینور خان	چمن خان
چھوٹے خان	حمید خان	جہاجم خان	جہتر خان	جہتری باز خان	جھجو خان
ظالم علی	زین الدین	جنگ باز خان	جہان خان	جمعیت خان	جہانگیر خان
تراب علی	تہور خان	طالب حسین	تفضل حسین	تصدق حسین	طالع مند خان
وایم خان	دلاور خان	دلیل خان	دراب خان	دولت خان	دلدار خان
نبی بخش	نظام الدین	نامدار خان	نصرت اللہ	ننو خان	نصاب علی
پیر بخش	بہاء اللہ	بیر خان	پرمول خان	پیرو	ملٹے خان
فیض علی	فاضل خان	فوجدار خان	فتحیار خان	فجو	فخر الدین
بشارت علی	باو اللہ خان	باز خان	بہادر خان	بدہو	بیٹے خان
بھورے خان	بہادل خان	بہاگل خان	بھگو خان	بھیکن خان	بھنبو خان
محمد علی	مدار بخش	منو خان	میان خان	منڈا خان	مصطفی خان
یوسف علی	یسین خان	یعقوب خان	یاقوت خان	یار الدین	یونس وادخان
روشن علی	رمضانی علی	رحمت علی	رستم خان	رحم علی	رحیم بخش
لطف علی	لال خان	لطیف خان	لشکری خان	لازم علی	لذیذ بخش
واجد علی	واجد علی	وزیر خان	ولی خان	وارث علی	وہاب خان
شہاب علی	شیر علی	شہید خان	شمشیر علی	شکر اللہ	شمس الدین
سعادت علی	صادق علی	سردار خان	صاحب خان	صفدر علی	سرفراز خان
ہمت علی	ہاشم علی	حسن خان	ہشیار خان	حمایت علی	حشمت علی

عرضی واسطے حضور صاحب کلکٹر بہادر کے

غریب پرور سلامت

موضع رائےپور مین چالیس بیگھہ کھیت کا جوتا بیس روپیہ پر پندرہ برس سے چلا آتا ہون اور کاغذ پٹواری مین بھی میرے نام لکھا ہے اب اس سال مین موہن سنگھ زمیندار بے ایمان ہوکر تیس روپیہ اس کھیت کے مانگتا ہے اور کہتا ہے کہ اگر تو دس روپیہ زیادہ نہ دیگا تو بہت فساد اوٹھیگا اسلیے عرضی حضور مین گذرانکر امیدوار ہون کہ سرکار سے ایسا حکم ہووے کہ اس آفت سے بچون واجب تھا عرض کیا فقط

عرضی فدوی ماکھن اسامی موضع رائےپور لکھی ہوئی دسوین اگست سنہ ۱۸۵۴ع

فہرست نام مسلمان عورتون کی

احسانو	عزیزو	عجوبن	عظیمن	امیرن	الفن
امانی	آسانی	عایشہ	عاقلان	آتو	عادلان
امامن	اسو	عزات	اتما	الہی	عمدو
اودیا	اما	ادمان	عمدہ	عثمانو	اوکہا
کمان	کمیا	کوکلا	کسو	کیسر	کریمن
خوبن	خیرن	خورشیدی	خیرالنسا	خاتمہ	خنیان
گلابو	گلو	غفرو	گرجن	گلشبی	گلشن
گہمان	گہیتی	گہنی	گہیان	گہاسو	گہورن
چمپلی	چندو	چندیا	چاتری	چنی	چتیا
چہنگو	جہا	چہنو	پہسو	چہنگو	چہمیا
زمانو	جبنلو	زلیخا	زعفران	طہورن	جلمک
جہمکی	جہوہری	جہاجن بخش	جہنی	جہنگو	جہنڈو
ڈہیا	ڈگرو	ڈلو	ڈارو	ڈالو	ڈاکران
ونو	دیدارو	ڈروالی	دیدارو	داودی	دلدارو
نصیبن	نورتن	نبیا	نازک	نظامو	نورن
پنکی	پنو	پیارو	پریا	پناہی	بیرو
مچیا	فریدی	فاطمہ	فاضلان	فہمین	فرو
بیلا	پنڈا	بنو	بی بو	بی جان	بالی
محبوبن	مہتاب	مدارو	مونا	مغلو	ممتازن
رجن	رنگو	راجو	رودیا	رمضانی	رحیمن
لاڑو	پچہو	لطیفن	لالو	لاڈبی	للی
وفاتن	وزیرن	واصلہ	واجدہ	وصفن	ورتن
شریفن	شرفا	شہالی	شیرہ	شاملیا	شعورن
سلطانی	شندر	سجانی	ستارو	صبیا	سجنی
حسنو	ہلالی	ہیرو	حورن	ہاڈو	حبیبن

عرضی واسطے حضور صاحب جج بہادر کے

غریب پرور سلامت

بتاریخ پچیسوین جون سنہ ۱۸۵۲ عیسوی بدعوی دلایا ونے چارسو پچپن روپیہ بارہ آنہ سکہ
چہرہ دار بابت سمجھنے حساب وکتاب موضع رامے پور بنام لالو سنگہ وموہان سنگہ زمینداران موضع مذکور کے عرضی
منصفی مین گذرانی تھی اور منصف صاحب نے بتاریخ پانچوین جولائی سنہ ۱۸۵۲ عیسوی کو دعوی مجھہ مدعی کا ڈسمس فرمایا
اسواسطے اپنا نقصان سمجھہ کر امیدوار ہون کہ آپ اس درخواست کو اپیل ناراض کی فیصلہ منصفی سہوبندکو منظور فرماوین

عرضی فدوی گوبردہن داس کی لکھی ہوئی

تیرہوین جولائی سنہ ۱۸۵۲ ع

نقشہ پہاڑہ کا

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
۲	۴	۶	۸	۱۰	۱۲	۱۴	۱۶	۱۸	۲۰
۳	۶	۹	۱۲	۱۵	۱۸	۲۱	۲۴	۲۷	۳۰
۴	۸	۱۲	۱۶	۲۰	۲۴	۲۸	۳۲	۳۶	۴۰
۵	۱۰	۱۵	۲۰	۲۵	۳۰	۳۵	۴۰	۴۵	۵۰
۶	۱۲	۱۸	۲۴	۳۰	۳۶	۴۲	۴۸	۵۴	۶۰
۷	۱۴	۲۱	۲۸	۳۵	۴۲	۴۹	۵۶	۶۳	۷۰
۸	۱۶	۲۴	۳۲	۴۰	۴۸	۵۶	۶۴	۷۲	۸۰
۹	۱۸	۲۷	۳۶	۴۵	۵۴	۶۳	۷۲	۸۱	۹۰
۱۰	۲۰	۳۰	۴۰	۵۰	۶۰	۷۰	۸۰	۹۰	۱۰۰
۱۱	۲۲	۳۳	۴۴	۵۵	۶۶	۷۷	۸۸	۹۹	۱۱۰
۱۲	۲۴	۳۶	۴۸	۶۰	۷۲	۸۴	۹۶	۱۰۸	۱۲۰
۱۳	۲۶	۳۹	۵۲	۶۵	۷۸	۹۱	۱۰۴	۱۱۷	۱۳۰
۱۴	۲۸	۴۲	۵۶	۷۰	۸۴	۹۸	۱۱۲	۱۲۶	۱۴۰
۱۵	۳۰	۴۵	۶۰	۷۵	۹۰	۱۰۵	۱۲۰	۱۳۵	۱۵۰
۱۶	۳۲	۴۸	۶۴	۸۰	۹۶	۱۱۲	۱۲۸	۱۴۴	۱۶۰
۱۷	۳۴	۵۱	۶۸	۸۵	۱۰۲	۱۱۹	۱۳۶	۱۵۳	۱۷۰
۱۸	۳۶	۵۴	۷۲	۹۰	۱۰۸	۱۲۶	۱۴۴	۱۶۲	۱۸۰
۱۹	۳۸	۵۷	۷۶	۹۵	۱۱۴	۱۳۳	۱۵۲	۱۷۱	۱۹۰
۲۰	۴۰	۶۰	۸۰	۱۰۰	۱۲۰	۱۴۰	۱۶۰	۱۸۰	۲۰۰
۲۱	۴۲	۶۳	۸۴	۱۰۵	۱۲۶	۱۴۷	۱۶۸	۱۸۹	۲۱۰
۲۲	۴۴	۶۶	۸۸	۱۱۰	۱۳۲	۱۵۴	۱۷۶	۱۹۸	۲۲۰
۲۳	۴۶	۶۹	۹۲	۱۱۵	۱۳۸	۱۶۱	۱۸۴	۲۰۷	۲۳۰
۲۴	۴۸	۷۲	۹۶	۱۲۰	۱۴۴	۱۶۸	۱۹۲	۲۱۶	۲۴۰
۲۵	۵۰	۷۵	۱۰۰	۱۲۵	۱۵۰	۱۷۵	۲۰۰	۲۲۵	۲۵۰
۲۶	۵۲	۷۸	۱۰۴	۱۳۰	۱۵۶	۱۸۲	۲۰۸	۲۳۴	۲۶۰
۲۷	۵۴	۸۱	۱۰۸	۱۳۵	۱۶۲	۱۸۹	۲۱۶	۲۴۳	۲۷۰
۲۸	۵۶	۸۴	۱۱۲	۱۴۰	۱۶۸	۱۹۶	۲۲۴	۲۵۲	۲۸۰
۲۹	۵۸	۸۷	۱۱۶	۱۴۵	۱۷۴	۲۰۳	۲۳۲	۲۶۱	۲۹۰
۳۰	۶۰	۹۰	۱۲۰	۱۵۰	۱۸۰	۲۱۰	۲۴۰	۲۷۰	۳۰۰
۳۱	۶۲	۹۳	۱۲۴	۱۵۵	۱۸۶	۲۱۷	۲۴۸	۲۷۹	۳۱۰
۳۲	۶۴	۹۶	۱۲۸	۱۶۰	۱۹۲	۲۲۴	۲۵۶	۲۸۸	۳۲۰
۳۳	۶۶	۹۹	۱۳۲	۱۶۵	۱۹۸	۲۳۱	۲۶۴	۲۹۷	۳۳۰
۳۴	۶۸	۱۰۲	۱۳۶	۱۷۰	۲۰۴	۲۳۸	۲۷۲	۳۰۶	۳۴۰
۳۵	۷۰	۱۰۵	۱۴۰	۱۶۵	۲۱۰	۲۴۵	۲۸۰	۳۱۵	۳۵۰
۳۶	۷۲	۱۰۸	۱۴۴	۱۸۰	۲۱۶	۲۵۲	۲۸۸	۳۲۴	۳۶۰
۳۷	۷۴	۱۱۱	۱۴۸	۱۸۵	۲۲۲	۲۵۹	۲۹۶	۳۳۳	۳۷۰
۳۸	۷۶	۱۱۴	۱۵۲	۱۹۰	۲۲۸	۲۶۶	۳۰۴	۳۴۲	۳۸۰
۳۹	۷۸	۱۱۷	۱۵۶	۱۹۵	۲۳۴	۲۷۳	۳۱۲	۳۵۱	۳۹۰
۴۰	۸۰	۱۲۰	۱۶۰	۲۰۰	۲۴۰	۲۸۰	۳۲۰	۳۶۰	۴۰۰

بکٹ پہاڑہ

۰۱	۰۱	۲
۰۱	۰۲	۰۳
۰۱	۰۳	۵
۰۱	۰۴	۰۶
۰۱	۰۵	۸
۰۱	۰۶	۰۹
۰۲	۰۱	۰۳
۰۲	۰۲	۶
۰۲	۰۳	۰۸
۰۲	۰۴	۱۱
۰۲	۰۵	۰۱۳
۰۲	۰۶	۱۶
۰۳	۰۱	۵
۰۳	۰۲	۰۸
۰۳	۰۳	۱۲
۰۳	۰۴	۰۱۵
۰۳	۰۵	۱۹
۰۳	۰۶	۰۲۲
۰۴	۰۱	۰۶
۰۴	۰۲	۱۱
۰۴	۰۳	۰۱۵
۰۴	۰۴	۲۰
۰۴	۰۵	۰۲۴
۰۴	۰۶	۲۵
۰۵	۰۱	۸
۰۵	۰۲	۱۶
۰۵	۰۳	۰۲۲
۰۵	۰۴	۲۹
۰۵	۰۵	۳۰
۰۵	۰۶	۰۳۵
۰۶	۰۱	۰۹
۰۶	۰۲	۱۶
۰۶	۰۳	۰۲۲
۰۶	۰۴	۲۹
۰۶	۰۵	۰۳۵
۰۶	۰۶	۴۲

	پاؤ	آدھا	پونا	سوایا	ڈیوڑھا	ڈھیا	ہونٹھا	ڈھونچہ	پہونچہ	کھونچہ	چھوٹا گیارہ	بڑا گیارہ
۱	ـ	·	ـ̲	۱̲	·۱	·۲	·۳	·۴	·۵	·۶	۱۲۱	۱
۲	·	۱	·۱	·۲	۳	۵	۷	۹	۱۱	۱۳	۱۳۲	۴
۳	·ـ	·۱	۲̲	·۳̲	·۴	·۷	·۱۰	·۱۳	·۱۶	·۱۹	۱۴۳	۹
۴	۱	۲	۳	۵	۶	۱۰	۱۴	۱۸	۲۲	۲۶	۱۵۴	۱۶
۵	۱̲	·۲	·۳̲	۶̲	·۷	·۱۲	·۱۷	·۲۲	·۲۷	·۳۲	۱۶۵	۲۵
۶	·۱	۳	·۴	·۷	۹	۱۵	۲۱	۲۷	۳۳	۳۹	۱۷۶	۳۶
۷	·۱̲	·۳	۵̲	·۸̲	·۱۰	·۱۷	·۲۴	·۳۱	·۳۸	·۴۵	۱۸۷	۴۹
۸	۲	۴	۶	۱۰	۱۲	۲۰	۲۸	۳۶	۴۴	۵۲	۱۹۸	۶۴
۹	۲̲	·۴	·۶̲	۱۱̲	·۱۳	·۲۲	·۳۱	·۴۰	·۴۹	·۵۸	۲۰۹	۸۱
۱۰	·۲	۵	·۷	·۱۲	۱۵	۲۵	۳۵	۴۵	۵۵	۶۵	۲۲۰	۱۰۰
۱۱	·۲̲	·۵	۸̲	·۱۳̲	·۱۶	·۲۷	·۳۸	·۴۹	·۶۰	·۷۱	۱۳۲	۱۲۱
۱۲	۳	۶	۹	۱۵	۱۸	۳۰	۴۲	۵۴	۶۶	۷۸	۱۴۴	۱۴۴
۱۳	۳̲	·۶	·۹̲	۱۶̲	·۱۹	·۳۲	·۴۵	·۵۸	·۷۱	·۸۴	۱۵۶	۱۶۹
۱۴	·۳	۷	·۱۰	·۱۷	۲۱	۳۵	۴۹	۶۳	۷۷	۹۱	۱۶۸	۱۹۶
۱۵	·۳̲	·۷	۱۱̲	·۱۸̲	·۲۲	·۳۷	·۵۲	·۶۷	·۸۲	·۹۷	۱۸۰	۲۲۵
۱۶	۴	۸	۱۲	۲۰	۲۴	۴۰	۵۶	۷۲	۸۸	۱۰۴	۱۹۲	۲۵۶
۱۷	۴̲	·۸	·۱۲̲	۲۱̲	·۲۵	·۴۲	·۵۹	·۷۶	·۹۳	·۱۱۰	۲۰۴	۲۸۹
۱۸	·۴	۹	·۱۳	·۲۲	۲۷	۴۵	۶۳	۸۱	۹۹	۱۱۷	۲۱۶	۳۲۴
۱۹	·۴̲	·۹	۱۴̲	·۲۳̲	·۲۸	·۴۷	·۶۶	·۸۵	·۱۰۴	·۱۲۳	۲۲۸	۳۶۱
۲۰	۵	۱۰	۱۵	۲۵	۳۰	۵۰	۷۰	۹۰	۱۱۰	۱۳۰	۲۴۰	۴۰۰
۲۱	۵̲	·۱۰	·۱۵̲	۲۶̲	·۳۱	·۵۲	·۷۳	·۹۴	·۱۱۵	·۱۳۶	۱۴۳	۴۴۱
۲۲	·۵	۱۱	·۱۶	·۲۷	۳۳	۵۵	۷۷	۹۹	۱۲۱	۱۴۳	۱۵۶	۴۸۴
۲۳	·۵̲	·۱۱	۱۷̲	·۲۸̲	·۳۴	·۵۷	·۸۰	·۱۰۳	·۱۲۶	·۱۴۹	۱۶۹	۵۲۹
۲۴	۶	۱۲	۱۸	۳۰	۳۶	۶۰	۸۴	۱۰۸	۱۳۲	۱۵۶	۱۸۲	۵۷۶
۲۵	۶̲	·۱۲	·۱۸̲	۳۱̲	·۳۷	·۶۲	·۸۷	·۱۱۲	·۱۳۷	·۱۶۲	۱۹۵	۶۲۵
۲۶	·۶	۱۳	·۱۹	·۳۲	۳۹	۶۵	۹۱	۱۱۷	۱۴۳	۱۶۹	۲۰۸	۶۷۶
۲۷	·۶̲	·۱۳	۲۰̲	·۳۳̲	·۴۰	·۶۷	·۹۴	·۱۲۱	·۱۴۸	·۱۷۵	۲۲۱	۷۲۹
۲۸	۷	۱۴	۲۱	۳۵	۴۲	۷۰	۹۸	۱۲۶	۱۵۴	۱۸۲	۲۳۴	۷۸۴
۲۹	۷̲	·۱۴	·۲۱̲	۳۶̲	·۴۳	·۷۲	۱۰۱	·۱۳۰	·۱۵۹	·۱۸۸	۲۴۷	۸۴۱
۳۰	·۷	۱۵	·۲۲	·۳۷	۴۵	۷۵	۱۰۵	۱۳۵	۱۶۵	۱۹۵	۲۶۰	۹۰۰
۳۱	·۷̲	·۱۵	۲۳̲	·۳۸̲	·۴۶	·۷۷	·۱۰۸	·۱۳۹	·۱۷۰	·۲۰۱	۱۵۴	۹۶۱
۳۲	۸	۱۶	۲۴	۴۰	۴۸	۸۰	۱۱۲	۱۴۴	۱۷۶	۲۰۸	۱۶۸	۱۰۲۴
۳۳	·۸̲	·۱۶	·۲۴̲	۴۱̲	·۴۹	·۸۲	·۱۱۵	·۱۴۸	·۱۸۱	·۲۱۴	۱۸۲	۱۰۸۹
۳۴	·۸	۱۷	·۲۵	·۴۲	۵۱	۸۵	۱۱۹	۱۵۳	۱۸۷	۲۲۱	۱۹۶	۱۱۵۶
۳۵	·۸̲	·۱۷	۲۶̲	·۴۳̲	·۵۲	·۸۷	·۱۲۲	·۱۵۷	·۱۹۲	·۲۲۷	۲۱۰	۱۲۲۵
۳۶	۹	۱۸	۲۷	۴۵	۵۴	۹۰	۱۲۶	۱۶۲	۱۹۸	۲۳۴	۲۲۴	۱۲۹۶
۳۷	۹̲	·۱۸	·۲۷̲	۴۶̲	·۵۵	·۹۲	·۱۲۹	·۱۶۶	·۲۰۳	·۲۴۰	۲۳۸	۱۳۶۹
۳۸	·۹	۱۹	·۲۸	·۴۷	۵۷	۹۵	۱۳۳	۱۷۱	۲۰۹	۲۴۷	۲۵۲	۱۴۴۴
۳۹	·۹̲	۱۹	۲۹̲	·۴۸̲	·۵۸	·۹۷	·۱۳۶	·۱۷۵	·۲۱۴	·۲۵۳	۲۶۶	۱۵۲۱
۴۰	۱۰	۲۰	۳۰	۵۰	۶۰	۱۰۰	۱۴۰	۱۸۰	۲۲۰	۲۶۰	۲۸۰	۱۶۰۰

نقشہ وقت اور ماپ زمین وغیرہ

نقشہ وقت

حساب ہندی

٦٠ بپل کا ...	۱ پل
٦٠ پل کی ...	۱ گھڑی
٦٠ گھڑی کا ...	۱ دن
٣٠ دن کا ...	۱ مہینا
۲ مہینے کی ...	۱ رت
٦ رت یا ١٢ مہینے کا ...	۱ سال

حساب انگریزی

٦٠ سکنڈ کا ...	۱ منٹ
٦٠ منٹ کا ...	۱ گھنٹہ
٢٤ گھنٹے کا ...	۱ دن
٧ دن کا ...	۱ ہفتہ
٣٠ دن کا ...	۱ مہینا
١٢ مہینے یا ٣٦٥ دن کا ...	۱ سال

ماپ زمین

٣٣ انچھ یا ٢٧ تسو کا ...	۱ گز ہندوستانی
٣ گز ہندوستانی کا ...	۱ گٹھہ
٢٠ گٹھہ یا ٦٠ گز ہندوستانی کا ...	۱ جریب
۱ جریب مربع کا ...	۱ بگھہ

٢٠ تن واسی کی ...	۱ تن واسی
٢٠ تن واسی کی ...	۱ کچوانسی
٢٠ کچوانسی کی ...	۱ بسوانسی
٢٠ بسوانسی کا ...	۱ بسوہ
٢٠ بسوہ کا ...	

ماپ ہم نے بسوانسی سے آگے نہیں لکھے

ماپ لنبائی

جہاں کسی چیز کی لنبائی ناپنی ہو وہاں یہہ ماپ کام آتی ہے

حساب ہندی

٧ واز رائی کا ...	۱ جو
٨ جو بیچے کا ...	۱ انگل
٣ انگل کا ...	۱ گرہ
١٢ انگل یا ٤ گرہ کا ...	۱ بالشت
٢ بالشت یا ٨ گرہ کا ...	۱ ہاتھہ
٢ ہاتھہ یا ١٦ گرہ کا ...	۱ گز
٢ گز کا ...	۱ ڈنڈا
٢٠٠٠ ڈنڈا کا ...	۱ کوس

حساب انگریزی

٣ جھڑے جو ولایتی کا ...	۱ انچھ
١٢ انچھ کا ...	۱ فٹ
٣ فٹ کا ...	۱ گز
٥½ گز کا ...	۱ پول
٤٠ پول کا ...	۱ فرلانگ
٨ فرلانگ کا ...	۱ میل
٢ میل کا ...	۱ کوس

ماپ مربع

زمین کے ناپنے میں جہاں لنبائی اور چوڑائی دو لی جاتی ہیں وہاں یہہ کام آتا ہے اور بغیران دونوں ماپ کے ماپ مربع نہیں ہو سکتا ہے

١٤٤ مربع انچھ کا ...	۱ مربع فٹ
٩ مربع فٹ کا ...	۱ مربع گز
٣٠¼ مربع گز کا ...	۱ مربع پول
٤٠ مربع پول کا ...	۱ روڈ
٤ روڈ کا ...	۱ ایکڑ
٦٤٠ ایکڑ کا ...	۱ مربع میل

ماپ مکسر

لنبائی دیوار یا کنکر کے ڈھیر وغیرہ میں جہاں لنبائی چوڑائی موٹائی تینوں پڑتی ہیں وہاں یہہ ماپ آتا ہے اور بغیران تینوں ماپ کے ماپ مکسر نہیں ہوتا

١٧٢٨ مکسر انچھ کا ...	۱ مکسر فٹ
٢٧ مکسر فٹ کا ...	۱ مکسر گز

مربع اور مکسر ماپ پھیلانے کی ریت یہہ ہے کہ فٹ اور فٹ کو آپس میں گنا کرنے سے فٹ ہوتے ہیں
فٹ اور انچھ کو آپس میں گنا کرنے سے انچھ ہوتے ہیں
انچھ اور انچھ کو آپس میں گنا کرنے سے کچے انچھ ہوتے ہیں
کچے انچھ میں بارہ کا بھاگ دینے سے انچھ ہوتے ہیں
اور انچھ میں بارہ کا بھاگ دینے سے فٹ ہوتے ہیں

ہفتہ کے دنون کے نام

ہندوستانی	ہندوی	سنسکرت	انگریزی	فارسی
اتوار	ردیی وار	آدتوار	سنڈے	یکشنبہ
سوموار	سوموار	چندر وار	منڈے	دوشنبہ
منگل	منگل وار	بھوم وار	تیوزڈے	سہ شنبہ
بدھ	بدھ وار	سئومہ وار	وینڈنس ڈے	چہارشنبہ
جمعرات	برہسپت وار	گرو وار	تھرس ڈے	پنجشنبہ
جمعہ	شکر وار	بھرگو وار	فری ڈے	جمعہ
سنیچر	سنیوار	شنوار	ساترڈے	شنبہ

رتون اور مہینون کے نام

بسنت	گریشم	برسا	شرد	ہیمنت	ششر
۱ چیت	۳ جیٹھ	۵ ساون	۷ کوار	۹ اگھن	۱۱ ماگھ
۲ بیساکھ	۴ اساڑھ	۶ بھادون	۸ کاتک	۱۰ پوس	۱۲ پھاگن

یہہ مہینے چندرما کی گت پر ہین اور ۳۵۵ دن کا ایک برس ہوتا ہے + ہر برس مین انگریزی برس سے دس دن کا انتر پڑتا ہے پرنت تیسرے برس لوند کا مہینا آکر وہ انتر نکل جاتا ہے + جس برس مین لوند پڑتا ہے اُس سے دو برس تک لوند نہین آتا ہے + لوند سے تیسرے برس پھر لوند آتا ہے + ان مہینون مین تیس تیس تتھین ہوتی ہین ان تتھون مین سے پندرہ تتھون کا اندھیرا پاکھ بدی کہاتا ہے اور پندرہ تتھون کا اُجیلا پاکھ سُدی کہاتا ہے +

عربی مہینون کے نام

۱ محرم	۳ ربیع الاول	۵ جمادی الاول	۷ رجب	۹ رمضان	۱۱ ذیقعد
۲ صفر	۴ ربیع الثانی	۶ جمادی الثانی	۸ شعبان	۱۰ شوال	۱۲ ذیحجہ

یہہ مہینے چندرما کی گت پر ہین ۳۵۴ دن کا پورا ایک برس ہے + اور ہندی برس مین لوند پڑتا ہے + اس کارن انومان سے محرم مہینا جس ہندی مہینے مین ہوتا ہے تیسرے برس اُس مہینے سے پہلے مہینے مین ہو جاتا ہے +

انگریزی مہینون کے نام

۱ جنوری ۳۱	۳ مارچ ۳۱	۵ مئی ۳۱	۷ جولائی ۳۱	۹ ستمبر ۳۰	۱۱ نوامبر ۳۰
۲ فروری ۲۸ یا ۲۹	۴ اپریل ۳۰	۶ جون ۳۰	۸ اگست ۳۱	۱۰ اکتوبر ۳۱	۱۲ دسمبر ۳۱

یہہ مہینے سورج کی گت پر ہین ۳۶۵ دن کا پورا برس ہوتا ہے + اور چوتھے برس فروری کا مہینا ۲۹ دن کا ہوتا ہے اسکی یہہ پہچان ہے کہ جس عیسوی سن مین پورا چار کا بھاگ لگ جائے اُسی سن مین فروری کا مہینا انتیس دن کا ہوتا ہے +

بشیشن		دیوآد	سیمپہ	بھوکھنڈ	قسم مٹی	قسم پتھر	تتواد
اچھا	بہرا	پرمیشر	پل	ٹاپو	ملتانی	کنکر	آکاش
برا	خالی	ایشر	گھڑی	جودیپ	کالی مٹی	دانت	زمین
بھاری	پیلا	خدا	گھنٹہ	پہاڑ	پیلی مٹی	لعل	آگ
ہلکا	کم عرض	اللہ	پہر	جوالا مکھی	گیرو	نیلیا	سورج
بڑا	کترا	دیوتا	دن	ٹیلا	ہرمزی	سفید	چاند
چھوٹا	دھیلا	دیبی	رات	میدان	پیوڑی	مرمر	تارا
سیدھا	زورآور	جن	پراتھ کال	ترائی	کھریا	موسی	بوچھل تارا
ٹیڑھا	کمزور	پری	تڑکا	دلدل	چکنی مٹی	چونا	سورج گہن
لمبا	گرم	شیطان	سبیرا	گھاٹی	کنکریلی مٹی	کولا پتھر	چندر گہن
چوڑا	ٹھنڈا	آسر	بھور	نالا	سیلم	گرنڈ	دھنک
موٹا	سوکھا	بھوت	سورج ادے	کھوہ	گوپی چندن	ابرک	اجالا
اونچا	گیلا	پریت	دوپہر	سمندر	پندول	کچ لوہا	دھوپ
گہرا	گاڑھا	سرگ	دہیان	دریا	بالو	کسوٹی	چاندنی
گول	پتلا	بیکنٹھ	تیسرا پہر	ندی	ریت	سیندھا نمک	بجلی
نکونا	اوجلا	نرک	سورج است	نہر	بھوڑا	ریشم	گرج
چوکور	میلا	بہشت	گودھولی	جھرنا	پھٹکری	سلیمانی	ہلچل
کالی	چالاک	دوزخ	شام	جھیل	نمک	بلور	ہوا
کھردار	سست	سنسار	سنجھا	تالاب	نوسادر	ہیرا	پانی
مٹیالی	میٹھا	دنیا	آدھی رات	پوکھر	سہاگا	چینی	بادل
برابر	کٹھا	جہان	دن رات	بیابان	گندھک	تانبہ	منہہ
اونچا نیچا	کسیلا	جان	آج	جنگل	سجی	نیلک	کہر
کھرکھرا	کڑوا	جیو	کل	بن	شورہ	فیروزہ	اوس
پولا	لونا	آتما	پرسوں	باغ	ریہہ	زمرد	برف
ٹھوس	الونا	تقدیر	ترسوں	سڑک	نونی	عقیق	اولا
چکنا	چرپرا	قسمت	نرسوں	وڑا	پھوسا	گوری	پالا

قبولیت لکھنے کی ریت

مین رام چند برہمن سیتارام بٹیار ہنے والا موضع پرکھم پرگنہ فرح ضلع آگرہ ہون۔ مینے موضع کیتھم مین دھرتی رقبہ انکن گیارہ بگھہ سات بسوہ نمبر ۴۰ و ۱۳۱ و ۳۰۰ کی جوتنے کے لیئے اگلے سنہ فصلی ۱۲۶۰ سے سنہ ۱۲۶۲ تک میعاد دو برس رام روپ زمیندار مالگذار سے لی اسکی بھیج کی شرح یہہ کہ سنہ فصلی ۱۲۶۱ مین نجکاری کی بٹائی تیسرا حصہ اور اسکے سوا سرکار کے حصہ پیر فی من خرچ ایک سیر اور ضبطی کی جنسون کے سرکاری جریب کے بیگہ پیچھے شرح نہیہ ہے بارہ جبری اسکے سواے فی روپیہ پر خرچ ادھ آنی اور سنہ ۱۲۶۲ مین بندبست کے رو سے روپیہ جو کہ سرکاری قسطون کے موجب مالگذار کو دونگا اسکے سواے بٹواری کا حق سرکاری حصہ پیر فی من آدہ سیر اور ضبطی مین فی روپیہ ادھ آنی دونگا اور سنہ ۱۲۶۲ کے انت مین لگنے جیٹھ اس دھرتی کو چھوڑ دونگا جو اسمین حیلہ و حجت کرون تو دربار سرکار کا گنہگار ہون لکھتم مِتی اساڑھ بدی دوج سمت ۱۹۱۰

دستخط رام چند لکھا ستکار — دستخط گواہ بہاری بٹواری کے

دھات	پیڑ	چھوٹے پیڑ	پھول	ترکاری	میوا	بیج	پیڑوں کے روگ
سونا	آم	چاندنی	گلاب	گھیا	بادام	گیہوں	رشوہا
چاندی	جامن	جبیت	کیوڑا	رتالو	چھوارا	دہان	لوہشار
لوہا	ساکھو	مہندی	چمیلی	زمین قند	کشمش	کنگنی	رتوا
کھڑی	بڑہل	جھڑبیری	بیلا	شلغم	پستہ	جو	نہوا
اسپات	کتھل	انڈی	مدگرا	بھینڈا	چلغوزہ	جئی	گرلی
فولاد	بیل	گینڈا	موتیا	گاجر	ناسپاتی	چینا	سروا
چومک	بیر	جینتی	جوہی	مولی	آم	باجرا	لنڈہا
تانبا	املی	دہتورا	کیتکی	بیگن	انگور	جوار	کنیٹڑا
پیتل	کونہی	آک	جندیا	توری	کمرک	مکا	گلمر
کسکٹ	شہتوت	بھٹ کٹائی	جعفری	کدو	خربوزہ	ارد	گدوا
پھول	گولر	اونٹ کٹارا	داودی	چچنڈا	سفری آم	مونگ	مادون
رانگ	مہوا	سلملی	سوسن	اردا	کمتی	ارہر	شوتری
جست	تاڑ	جواسا	گل شبو	سیم	بہی	رواس	گگڑر
شیشہ	کھجور	گوکھرو	گل تُرا	بھنڈی	نارنگی	موٹھ	کھوبیرہا
سرمہ	ناریل	سنگھاہولی	گل مہندی	کریلا	شریفہ	مٹر	پلی
پارہ	چھوارا	نیم جل	گل عباس	کچنار کی کلی	بیر	مسور	کانا
شنگرف	انار	سودرسن	گل مخمل	گوبھی	تربوز	سولا	گھتیانا
رسکپور	نارنگی	گھمرا	گیندا	پرول	چکوترہ	کھورتھی	ببرانی
سنکھیا	نیبو	سانس	دوپہریا	ساگ میتھی	فالسہ	تل	بندہا
ہرتال	انجیر	اندراین	سورج مکھی	ساگ پالک	انار	سرسوں	اوکتھا
نیلاتھوتا	نیم	نکور	تیسو	ساگ بتھوا	کیلا	رائی	اوترنا
زنگار	شیشم	بنھرحنا	کچنار	ساگ سرسوں	جامن	انڈی	گلاج
ہیراکسیس	برڑ	کھیکوار پاٹھہ	کلغا	ساگ کرم کلہ	انجیر	زیرا	سہوا
سیندور	پیپل	برہم ڈنڈی	چاندنی	ساگ مسا	بیل	سونف	اگیا
مردارسنگ	ببول	ستیاناسی	ہارسنگھار	آلو	سیب	دھنیا	لگوڑا

پٹہ لکھنے کی ریت

مین رام روپ مالگذار موضع کیتھم پرگنہ فرح ضلع آگرہ کا ہون اس گانوین مین نے دھرتی لے ۲ بسوہ انکن گیارہ بیگھہ سات بسوہ نمبر ۳۲۳ و ۳۰۸ کی رام چند کاشتکار کو بموجب قبولیت کے آگے سنہ فصلی ۱۲۶۰ سے ۱۲۶۲ تک دو برس کے لیئے اس شرح پر دی ہے کہ سنہ فصلی ۱۲۶۲ مین نجکاری کا تھاوت اور اسکے سواے سرکار کے حصہ پر فی من خرچ ایک سیر او ر ضسطی کی شرح سرکاری جریب کے بیگہہ پر بیس ۳ پیسہ مالگذاری جری اسکے سواے فی روپیہ خرچ ادھ ابی اور ۱۲۶۲ فصلی مین جو کونار روپیہ پچیس انکن پچیس بموجب سرکاری فیصلہ کے لوا سوا اسکے سرکاری حصہ پر پٹواری کا حق فی من آدھ سیر اور فی روپیہ ادھ ابی لونگا او ر زیادہ کچھہ نہ مانگونگا :

لکھتم اساڑہ بدی دوج سمت ۱۹

صحیح اکبر خان زمیندار مالگذار کی

گواہی بہاری پٹواری کی

چارپایہ	نام چڑیوں کا	جل جنت	کیڑہ مکوڑہ	اندری آد	من آد	گن دوش	راج
ہاتھی	مرغ	گھڑیال	بچھو	سوچ	من	ادب	بادشاہ
اونٹ	کبوتر	مگر	مکڑی	سناوٹ	اچھا	مروت	راجا
بندر	تیتر	ناکا	کاتر	چھوناوٹ	عقل	سچائی	ملکہ
لنگور	بٹیر	گوہ	کھنکھجورا	سواد	بدھ	سلوک	رانی
شیر	چرچوٹا	سونس	کان سلائی	سونگھ	گیان	پرہیز	راج کنور
تیندوا	ہریل	کچھوا	کینچوا	دیکھتے	دھیان	سخاوت	راج کنوارنی
چیتا	مرغابی	بسلھیرا	چیونٹا	سنتے	تدبیر	آپکار	وزیر
گیدڑ	بگا	چھپکلی	چیونٹی	جھکتے	دھرم	مہربانی	دیوان
بھیڑیا	بطخ	کینتوا	دیمک	سونگھتے	پرستش	داومنگ	قاضی
ریچھ	سونا	کالا	جون	کھاتے	دیا	انصاف	کوتوال
لومڑی	بگلا	پیلا	والس	پیتے	پیار	آدھرم	چکلہ دار
گھوڑا	ٹٹیہری	دھامن	کھٹمل	چوستے	سرد	بے ایمان	فوجدار
خچر	مور	چتی	مچھر	کھڑے	آپکاو	جھوٹ	پروہت
گورخر	سارس	کوڑیالا	بھنگا	بیٹھتے	خوشی	بدپرہیز	داس
گدھا	طوطا	بالشتیا	پسو	دوزانو بیٹھتے	آنند	فضول خرچ	قیدی
بیل	طوطی	سلو	لیکھ	لیٹتے	ہراں	کنجوسی	امیر
بھینس	مینا	کجلو	آنکھ پھٹا	چلتے	آسا	جوا	رئیس
نیل گاو	چنڈول	سینگی	پتنگا	دوڑتے	بھروسا	چوری	اشراف
کتا	لال	سور	بھونرا	پلیرتے	ڈر	بہادری	پرباسی
بلی	شاما	جال	بھونری	اوڑتے	سندیہہ	نامردگی	گرامین
ہرن	چیل	گچھ	بر	سانستے	بچال	فریب	لوگ
دنبہ	کوا	رہو	مکھی	جمہاتے	آہ	فساد	کل
بھیڑ	گھگو	بہیڈا	جھینگر	چھوتے	عداوت	بَیر	کتبہ
بکری	باز	بہیور	لکھیری	روتے	بدلا	کرودھ	قوم
پاڑھا	شکرا	جھینگا	گوبریلا	ہنستے	شوق	لالچ	دیس

فارغ خطی

ہرلال چودھری نے گھاسی تولا کو فارغ خطی لکھدی کہ ہمارا تمہارا لین دین برسوں سے چلا آتا ہے سو آج کی متی تک جو رقعہ تھے یا بہی کھاتہ سے جو تم پر لینا تھا کوڑی کوڑی بھر پایا تم سے کچھ دعوی نہیں اور آج کی متی سے پہلے کا کوئی رقعہ یا بہی کھاتہ مین تمہارے نام نکلے وہ سب ردے

متی ماگھ بدی تیج سمت ۱۹۰۹   لکھی آسا رام پٹواری نے   دستخط ہرلال کے

دستخط گواہ بلدیو سنگھ ٹھاکر رہنے والا موضع سری نگر کے

دستخط گواہ رام روپ نمبردار رہنے والا موضع سری نگر کے

جنس	پکوان	مٹھائی	بال کربڑا	کھیل	باجے	آتشبازی	رنگ
گیہوں کا آٹا	روٹی	بتاسہ	آنکھ مچولی	شطرنج روم	ستار	پٹاخا	سفید
جو کا آٹا	باقرخانی	بتاسہ پھینی	ٹالمٹولا	شطرنج فرنگ	سرچنگ	لوکی	کالا
باجرے کا آٹا	پراٹھے	الایچی دانہ	باگھ بکری	چوسر	دف	سنگھاڑا	سرمئی
جوار کا آٹا	بڑے	لڈو	چیل جھپٹا	چونبیرا	مردنگ	چھچھوندر	لال
میدا	دہی بڑے	جلیبی	اندھا بادشاہ	چونبیڑ پوپڑ	جھانجھ	مہتاب	سوہا
اُرد کی دال	سیویں	پیڑا	گلی ڈنڈا	گنجفہ	تُرئی	اہتی ٹلا	لاکھی
مونگ کی دال	پوری	امرتی	چھار باندرا	طاش	تنبورا	ڈھنڈلا	کسنبھی
چنے کی دال	کچوری	خرما	اکتارا	پچیسی	ڈھول	ہتھنلا	گیروا
روانس کی دال	گلگلا	برفی	گولیاں	چوگان	نفیری	پھولجھڑی	گلابی
مسور کی دال	پاپڑ	کھاجا	عقل خواجہ	پانسے	مجیرا	پھکنا	بینجنی
چانول	کچیرا	اندرسہ	کبڈی	مغل پٹھان	ڈھولک	تارا منڈل	پیلا
دودھ	حلوا	سیو	پہلا	چھکا	بانسلی	بان	نارنجی
دہی	سنبوسہ	مصری	ٹھیکری مار	بگا و مور	سنکھ	آسمانی بان	بسنتی
متھا	چیلہ	اولا	بوجھا بوجھی	اٹھارہ گوٹیا	نرسنگھا	بھوئیں چکر	سونہلا
مکھن	دال	سابونی	لوٹی	مگدر	نالی	انار	ملتانی
گھی	کڑہی	گٹا	لٹو	لیزم	کھنجری	چادر	بادامی
تیل	کرال	ریوڑی	چکئی	بیٹھک	اکتارا	مور	نیلا
گنا	کھچڑی	گلاب کسلی	قاضی ملاچیور	ڈنڈ	دائرہ	ٹوٹا	فاختائی
راب	بھات	کھرچن	جلا بیری	کابیتیں	نقارہ	جنگی ٹوٹا	کاسنی
گوڑ	کھیر	کپور کند	راباری	تسمہ باز	طبلہ	غوطہ خور	کوکئی
چینی	فیرنی	سوہن حلوا	کان چھٹی	گیان چوسر	بھونیا	قلعہ تلنگا	آسمانی
مصری	پلاؤ	گوڑ دہانی	پھسل باندر	طاق جفت	بین	شیر بچہ	ہرا
نمک	کباب	نلوا	پتنگ اڑانا	بکی موٹھہ	چکارا	ہوائی	مونگیا
سانبھر	قلیہ	پیٹھی	گھرکا	جیت ہیت	تھالی	ہلوک	طوطئی
گرم مصالحہ	قورمہ	بالوساہی	گدہا گدہی	سوٹہئی	گھنگرو	گھنچکر	اموا

تمسک

لکھتم لکھمی منی موضع سری نگر کے مبردار مہاردیے ساہ دبیی داس کے بیٹے موہن کو کہ میں نے اپنے لڑکے کے بیاہ کے لیے روپیہ سوانکن سونیمہ پچاس کے دو سمم سے ہت او دیا ہے لیے اُسکا بیاج مہینے کے مہینے روپیہ سیکڑے کے حساب سے دیتا رہونگا اور برس دن بیچ تمہاری کوڑی کوڑی چکا دونگا متی ماگھ بدی تیرس سمت ۱۹۰۹
لکھا جھا، پٹواری نے دستخط مہاردیب کے اُوپر کا لکھا سو صحیح
گواہی رام رتن جاٹ کی گواہی گلبا اہیر کی

رسید

رسید لکھہ دینی ساہ دبیی داس کے بیٹے موہن نے کہ پنے سری نگر کے نمبردار مہادیب کو سو روپیہ انکن سو روپیہ دینے تھے سو بیاج سمیت ان کوڑی کوڑی بھر پائے متی چیت بدی تیرس سمت ۱۹۰۹
لکھی جے رام پٹواری نے دستخط موہن کے اُوپر کا لکھا سو صحیح
گواہی رام دہن جاٹ کی گواہی رامان بنیے کی

قسم کپڑہ	پہنن وستر	استری وستر	گہنا	ہتھیار	ناتے داری		
ڈھاکا	ٹوپی	تاج	بندیا	توپ	پردادا	ممیری بہن	ساس
بانات	پگڑی	گھونگھٹ	کرن پھول	زنبورا	پردادی	خالا	سالا
پٹو	عمامہ	موباف	بات	بندوق	دادا	خالو	سرہج
کمخواب	گلوبند	کرتی	حلقہ	قرابین	دادی	خلیرا بھائی	بھتیجا
مخمل	نیمہ آستین	چولی	نتھ	طمنچہ	باپ	خلیری بہن	بھتیجی
سیلا	مرزائی	انگیا	بلاق	تلوار	تایا	بھائی	سالی
مندیر	کرتا	باگا	جگنو	سیف	تائی	بھاوج	ساڑھو
آساوری	دوگلا	پشواز	ہلدی	پیش قبض	تیرا بھائی	بھتیجا	بھانجا
دریائی	چپکن	جھولا	تعویز	کٹار	تیری بہن	بہن	بھانجی
گلبدن	آبا	سلوکا	بازوبند	بچھوا	چچا	بہنوئی	خصم
قلندرا	انگرکھا	شرعی	کڑہ	لکڑی	چچی	بھانجا	سسر
کاری	جامہ	نارا	کنگن	پھری	چچیرا بھائی	بھانجی	ساس
نوابی	نیمہ	لہنگا	پہنچی	برچھی	چچیری بہن	بیٹا	جیٹھ
لنکلاٹ	کمربند	گھانگرا	چوڑی	سانگ	پھوپھی	بہو	جٹھانی
خاصا	دوشالہ	ساری	انگوٹھی	سنگین	پھوپھا	پوتا	جیٹھوت
نینو	چدر	پھریا	آرسی	طبل	پھوپھیرا بھائی	پوتی	جیٹھوتی
گمرکھ	لنگوٹی	اوڑھنی	چھلا	کمان	پھوپھیری بہن	پرپوتا	دیور
ململ	دھوتی	دامنی	پازیب	کتکا	پرنانا	پرپوتی	دیورانی
پگڑی	رومال	چنری	گوجری	تیر	پرنانی	بیٹی	دیورونا
دریس	انگوچھا	ڈنڈیا	گھنگرو	ڈھال	نانا	داماد	دیوردین
محمودی	دستانہ	کفر بھول	الوت	سپر	نانی	نواسا	نند
جھولہ	پائجامہ	چدر	بچھوہ	سنگوٹی	ما	نواسی	نندوئی
گاڑھا	جانگیا	شب قہ	نیہیا	جلت	ماموں	جورو	موسا
اودھوتر	پائتابہ	جوتی	چٹکیا	پھرسا	ممانی	سسر	موسی
گزی	جوتی	گھبنلا	ہنسلی	لاٹھی	ممیرا بھائی	بھتیجی	موسیا یا بھائی

رہن نامہ

حالت تندرستی اور سلامتی مین اقرار کرتا ہون کہ مین بھولا ناتھ بیٹا ہر پرشاد کا رہنے والا فرخ آباد کا چودہ بیگہ دھرتی کی جو اسی شہر فرخ آباد مین اور میرے ملک اور قبضہ مین ہے اور ایک برس کا منافع چودہ روپیہ ہین تو اُس دھرتی کو چار ون حدون سمیت سو روپیہ کے بدلے پاس سیتا رام بنیا میارام ذات غلہ جو وہین رہتا ہے ایک برس کو گروی رکھدی اور روپیہ سب بھر پایا اقرار یہہ ہے کہ ایک برس تک جو چیز اُس دھرتی مین پیدا ہوتی ہے اس سب کا مالک سیتا رام ہے سو سیتا رام نے بھی یہہ بات قبول کر کے اُس پر اپنے دستخط کر لیئے اب سیتا رام کو چاہیئے کہ جب تک اپنے روپیہ نیا وے تب تک سب دھرتی کو اُن چیزون سمیت جو اُس دھرتی مین پیدا ہوتی ہین اپنے قبضہ مین رکھے مجھکو کچھہ دعوی نہین ہے اور مدت برس روز مین ندیوے تو وہ سب دھرتی سیتا کی ہے مجھے کچھ دعوی نہین ہے اسواسطے یہہ سب باتین رہن نامہ کی ریت پر لکھدین کہ بر وقت سند ہووین +

تاریخ پچیسوین دسمبر ۲۵ ۱۸۵۲ء — دستخط بھولا ناتھ کے — دستخط گواہ بلدیو محلہ دار کے

دستخط سیتا رام کے — دستخط گواہ سدا سکھہ بنارسی کے

دین	برہمن	چھتری	بیش	شودر	شودر	ہندو تہوار	مسلمان
بیشنو	کانیہ کبج	رگھوبنسی	اگروالا	کایتھ	گوشائین	چیت سدی پڑوا	شیخ
شیو	سارسوت	سورج بنسی	رستوگی	سنار	جوگی	منونترا	سید
شاکت	گوڑ	سرنیت	گجراتی	بید	درزی	ستینی کاوشی	مغل
سوریاپتھہ	متھل	راج کنوار	ٹہمٹھری	جاٹ	کمہار	اساڑھی پونون	پٹھان
گنپتیا	اتکل	چوہان	رتوگی	حلوائی	کندیرا	راکھی پونون	قاضی القضاۃ
سکھ	ورآوڑ	کچھواہا	کسمانی	تنبولی	کولی	بھادرسی کرشنا شٹیا	قاضی
جین	تیلنگ	راٹھور	اگرہری	پٹوا	دھوبی	جنم اشٹمی	مفتی
بودھ	کرناٹک	سکروار	ہریری	کاندیہ	دھطیا	اننت چندر	مولوی
باباجالس	مہاراشٹر	باوگنج	کسونگھو	بڑھئی	ترورم	اننت چتردشی	ملا
پران ناتس	گجراتی	گوراہر	اومار	لوہار	وڈھاڑی	اہرنگشر	امام
ست درشن	سناڈھیہ	مونس	کوربیر	کسان	جگا	نوراتری	مقتدی
نیائی	سروریا	بیس	آیودھیا	کاچھی	جاجک	بیجی دشمی	موذن
دیشیشک	شاکودیپی	ویسین	کتھربلوار	کوبری	بھاٹ	کوجاگر پورنما	محرم
میمانسا	گیاوال	واچھل گوتی	بارہ سینی	کسیرا	جلوا	دوالی	آخری چہارشنبہ
ویدانت	ماتھر	چندیلہ	ایودھیا باسی	کورمی	تائتی	اٹھیان ایکادشی	جہلم
سانکھیہ	بھومہار	سوبنسی	جوسینی	نائی	سادہو	کاتکی پورنما	بارہ وفات
پاتنجلی	جھجھوتیا	بھدوریا	ماتھر	باری	بہیلیا	سنکٹ چوتھ	گیارہوین
سادھ	مارواڑی	بیرہار	پروار	مالی	ایلیا	بسنت پنچمی	مدار کی چھڑیان
ست نامی	میرتوال	سولنکھی	مندیلہ	اہیر	پمڑیا	شیوراتری	خواجہ کی چھڑیان
شونرائینی	کشمیری	بجار	لمی چھو	گوال	کتھک	ہولی	شب برات
شونیوادی	پوشکرنا	گوڑ	پدماولی	گدریا	پاسی	گرہن	تبارک
مسلمان	بنگالی	سمی سوندیا	گولاناری	دھیمر	چمار	سوموتی اماوشیا	روزے
فیشش	موڑ	چاوون	کھراورا	تیلی	دیانک	ستوا سنکرانت	عید
یہودی	وائسا	بگھیلہ	سرائکی	سوندھی	کھٹیک	کرک سنکرانت	بقرعید
کرستان	میواڑا	کتھریا	مہاجن	بین	بھنگی	مکر سنکرانت	نوروز

گروی نامہ

یہہ گروی نامہ آگرہ کے رہنے والے سوبھارام برہمن کے بیٹے گھاسی رام نے سندرلال مہاجن ساکن شہر مذکور کو لکھدیا کہ مین نے تمسے لڑکے کے بیاہ مین روپیہ ۵۰ انکن سواسو لیئے اُسکے بٹے گوٹ (۱) نگ سمیت سونے کی تولہ ۱۰ بھر اُسکی سب جوکھون روپیہ ماسہ کی ۔۔ بیاج دربار سکہ رہے سے ٹھہرا جب تمہارے روپیہ بیاج مول کوڑی کوڑی چکا دون تب اپنی رقم پاؤن اور جس مہینے مین جو روپیہ تمھین دون اُس متی سے باقی روپیون کا بیاج دون اسمین کسی طرح کی حجت کرون تو راج پنچ مین جھوٹا پڑون متی پوس بدی ۸ سمت ۱۹۰۹

دستخط گھاسی رام کے مجھے اُوپر کا لکھا منظور ہے

دستخط گواہ ہربرشاد مرزا کے

دستخط گواہ رام دیال ٹھٹھیرہ کے

پیشه واله		پیشه والون کے اوزار		کاشتکارون کے اوزار		گرهستي کے سامان	
حکیم	بڑهئي	نهرني	قینچي	هل	پیر	دیگ	هسیا
جراح	کولي	دهونکني	سوئي	هلس	برت	تولیا	چاقو
سالوتري	رنگریز	آره واري	انگوٹهي	کوڑ	ڈهکري	ستوا	کلهاڑي
متصدي	چهیپي	کلهاڑي	گز	اوگ	رہٹ	دیگچي	کڑاهي
وکیل	کمنگر	بسوله	جنتري	منهیا	چرخي	بٹلوئي	کٹهوتي
مختار	کسان	رندا	پهنکي	پرهاري	بتیلا	چمچیر	بٹا
پٹواري	کاچهي	نهاني	کترني	پهالا	لڑهکنا	ڈوئي	سیلن
پروہت	نائي	روکهاني	قلم	جینڈوا	بانس	تهالي	موسل
دفتري	مالي	برما دبري	روشنائي	پنچواس	کهتي	پرات	سوپ
قاضي	بهرجي	گهن	دانیات	گگري	بجیري	رکابي	چلني
گندهي	دهوبي	هتهوڑا	چاقو	جووا	اکهن	کٹوري	چارپائي
صراف	سائیس	ریت دریني	رول	جوت	گنڈاسي	بیلا	جهاڑو
بزاز	شتربان	سنڈاسا	مسطر	سیل	کولو	طاشس	ناریل
درزي	فیلبان	پیچکش	قطزن	گاتا	لاٹهه	لوٹه	ڈور
حلوائي	گاڑیبان	پرکار	کاغذگیر	ناري	پاٹ	گڑوا	دیوٹ
عطار	گواله	خراد	تار	پینا	کٹالر	گگرا	چکي
پنساري	گڈریه	گنیان	کوشج	کسي	ملکهم	پاندان	اوکهلي
بنیا	ملاح	کهوڑیا	بے هتهڑتا	پهاوڑا	بهالا	کولهیا	سل بٹه
باطي	بقرقصاب	کني	رابني	کدال	بلتیا	سروته	کونڈا
کسیرا	موچي	بسولي	ستاري	کلهاري	هتیلیا	کلهي	کونڈي
جوهریا	بهٹیاره	نهلا	کالبوت	کهرپا	ڈلا	گنگرئي	هانڈي
سنار	تیلي	سهاول	استرا	هنسیا	پانسي	گلاس	گهڑا
لوهار	چمار	چلني	نهني	پهاوڑي	کهرما	شمعدان	مٹکا
سنگتراش	دهانک	ترازو	سلي	لبنڈي	ٹهٹهیکا	توا	ناند
راج	بهنگي	بات	آئینه	نند باپچي	ناتهه	کرچهلي	گڑوا

سپردنامه

مین روشن لال کا بیٹا بهجن لال ذات کهتري رهنے والا چتي محانه شهر آگره کا ایمان سے اقرار کرتا هون که سیورام برهمن کے بیٹے سیورام رهنے والا شهر آگره محله رکاب گنج نے دو جوڑه پائے زیب اور ایک عدد سونے کے کڑه کي سب جمع دو سو روپیه کي میرے سپرد کي هے اِس اقرار پر که جب وه سیوارام اپني رقم مانگے تب بنا تکرار کے دیدونگا اور اُسکي خبرداري بخوبي رکهونگا اور جو کسي طرح کا نقصان اُسمین هو جاوے تو اُسکي جوکهون مین بهر دونگا اِسواسطے یهه سب باتین سپردنامه کي راه پر لکهدین که کام مین آوین تاریخ ۲۸ دسمبر سنه ۱۸۶۸ء دستخط بهجن لال کے

دستخط گواه شیوبخش پنساري

دستخط گواه بهجن بنئیے کے

انگ		بیماري		دوائي		صورت دوائي	بیماري جانورون کي
سر	انگلي	بستنگ	آم سول	ملہٹھي	موسلي	پڑیہ	پاگل
کھوپري	چھنگلي	فالج	آمارتسار	جمال گوٹہ	سفید موسلي	گولي	بغما
بھیجا	پوروا	اردھنگ	ہیضہ	جاوتري	سیاہ دانہ	مرہم	چاندني
بھون	ناخن	لقوہ	تاپ تلي	جاے پھل	سونتھ	لبدي	برساتي
پلک	ٹانگ	جبڑا بند لگنا	جلندر	کالي مرچ	سونف	بکني	کرنا
آنکھ	پانو	مرگي	بواسیر	گوند	سہاگا	انجن	برّ
ناک	پنڈلي	پاگلپن	پتھري	گلقند	سرکا	پوٹلي	ڈھانس
ہونتھ	پیٹھ	پیرسر	موتیا بندہ	گل کھیري	ثنا	پچکاري	سا
کان	ریڑھ	آدھا سیسي	دھندہ	گندھک	جڑکانڈا	جوشانده	گبجا
کنپٹي	گوڑیا	لوہ	آنکھ آني	رال	سجي	خیسانده	گرگري
گال	کمر	سیتلا	پھلي	ریوند چیني	شہد	شربت	بادي
دانت	پیٹ	تپ	رتوندا	رومي مصطگي	شراب	عرق	ابٹلي
تالو	ٹونڈي	تپ دق	چیک	کونین	اسبغول	چورن	کھاج
جیبھ	پیڑو	جبري	بائي	نیلا تھوتا	الایچي	لیپ	سبھاڑ
تھوڑي	حلق	تجاري	گٹھیا باؤ	پھٹکري	بجڑاک	بتي	بکا
گلا	آنت	ایلفرہ جبر	پیر وانت	پیپل	آنولا	پن کپڑا	ترک
گردن	کلیجا	زکام	نکسیر	چرائتا	ایلوا	ٹکڑي	بلیا
گل چٹبا	تلي	سردي	پینس	کچلہ	افیون	جلاب	گھنڈا آوا
بازو	گردہ	ٹھنڈہ	پھوڑا	کیوڑہ	املتاس	اندري جلاب	موجھا
کندھا	پھکنا	کھانسي	آدھ سیہہ	کباب چیني	ہینگ	قي کرنیکي دوائي	بس
کہني	چھاتي	دمہ	کنٹھ مالا	کاسني	ہڑ	ناس	اوبان
کلائي	پسلي	پیرگل	کھاج	کسیس	دارچیني	کھل کھل	تیروانس
ہاتھ	دل	قبضیت	چھاجن	کھریا مٹي	زیرہ سفید	سینکي	بھوکیانہ
ہتھیلي	رگ	بادي سول	سوگڑہ	سفید نمک	زیرہ سیاہ	تتار	سیسي
انگوٹھا	پھیپڑا	سنگرہني	گھاؤ	کالا نمک	ارتیہ	لیپچاؤ	پیٹ پھولنا

حاضر ضامني

جو بیچ مقدمہ مار پیٹ جمنا داس تمولي مدعي کے صاحب مجسٹریٹ بہادر ضلع متھرا نے حاضر ضامني تعداد ۵۰ روپیہ اُمیدي اہیر مدعا علیہ سے طلب کي ہے اسواسطے مین مني رام پٹواري موضع سلیم پور پرگنہ حضور تحصیل ضلع متھرا کا اپني خوشي سے حاضر ضامن اُمیدي اہیر کا ہوکر اقرار کرتا ہون اور لکھے دیتا ہون کہ مدعا علیہ مذکور کو ہر روز حاضر کچہري کر دیا کرونگا جو وہ غیر حاضر ہوجاے یا روپوش ہوجاے اور حاضر کچہري نہو تو مین بحاضر ضامن اُسکو حاضر کرون و نہین تو ۵۰ روپیہ بابت ضامني کے سرکار مین داخل کرون اسواسطے یہہ سب باتین حاضر ضامني کي راہ سے لکھدین کہ ضرورت کے وقت کام آدین تاریخ جنوري سنہ ۱۸۵۳ع

دستخط مني رام پٹواري کے

دستخط گواہ مہادیو نمبردار کے　　　دستخط گواہ شام لال کے

پٹواری کے کاغذات		قسم زمین		گانون کے حقداران
تیرج	فہرست دھولابندی کی نقل	گونڈہ	پہاڑا	جاگیردار
بہی پروانہ	خسرہ پیمایش کی نقل	پاسری	بانگر	تعلقدار
داخلہ کا گوشوارہ	نقشہ کشتوار	ڈومٹ	ترائی	معافیدار
اسامیوار [illegible] بہی	کھتونی اسامیوار	سب ٹپا	کھادر	نمبردار
جمع خرچ کا گوشوارہ	نقشہ ملان خسرہ	پنڈوا	کچھوہا	مالگزار
ٹیپ کا خسرہ	بندوبست کے وقت کی تیرج	گوور	ہاریانہ	زمیندار
ٹیپ کی کھتونی	کھیوٹ بندوبست کی نقل	بھور	کچھار	مستاجر
ٹیپ کا گوشوارہ	مالگذاری کے اقرارنامہ کی فرد	بالو	چلتو	ٹھیکہ دار
عرض ارسال	معافی کی فرد	بڑوا	پوبر	اجارہ دار
خانہ شماری کا گوشوارہ	گانون کے خانہ شماری کی فرد	گوئیرا	جونال	چودھری
نقل بہی قبولیت	چوکیداری کے باچھ کی فرد	باڑا	بنجر	مقدم
نقل بہی پٹہ	نقشہ قبولیت کا	منجھا	پنجر	پردہان
قسط بندی	نقشہ پٹہ کا	برہا	ادکھل	شریک
سرخط	کنکوت کا خسرہ	دہوڑا	پورس	شکمی
ٹیپ قرضون کی	ضبطی کا خسرہ	سوانا	کھنکھد	حصہ دار
چٹھی	بٹائی کا خسرہ	آہل	کلوہن	پٹی دار
تھک	جنس وار کا خسرہ	ڈانڈی	ڈانگرا	خام تحصیل
جمعبندی	جنس وار زمین کی کھتونی	وانٹ	مٹیار	کاشتکار
ملان خسرہ	چاہی و بارانی کا خسرہ	کلکوٹھی	ڈہر	[illegible]
تیرج اسامیوار	کنکوت کی کھتونی	اوسر	پاپر	کسان
جمع واصل باقی	جنس وار کی کھتونی	کلر	جھابر	جوتا
تحصیل کی [illegible] باقی	ضبطی کی کھتونی	پوبر	چکنوٹ	رکھیوا
جمع خرچ	چاہی و بارانی کی کھتونی	آبی	دہنکھر	اسامی
ناموں کی تبدیلی کا نقشہ	ضبطی کی جمعبندی جوکوتہ وغیرہ	بہر	دہالی	پٹواری
	کنکوت کی جمعبندی	بارانی	بار	کمیرا

فعل ضامنی

میں کہ ہرسکھہ نمبردار موضع اورنگ آباد پرگنہ حضور تحصیل ضلع متھرا کا ضامنی واسطے پرمانند برہمن کے ایک برس تک کرتا ہوں اگر یہہ شخص اندر میعاد مقررہ مذکور کے کسیطرح کی چوری یا دغا یا اوٹھائی گیراپن کریگا تو اسکی جوابدہی میرے ذمہ ہے فقط تاریخ ۸ دسمبر ۱۸۵۲ء

دستخط ہرسکھہ نمبردار کے — دستخط گواہ جودہراج پٹواری کے

دستخط گواہ شیو سنگہ تولا کے

نقشہ نام ضلع اور پرگنے مغربی کا

ضلع پانی پت
پانی پت
سنپت
کرنال

ضلع ہریانا
اگروا
بہل
بروالا
فتح آباد
ہانسی
حصار
رتیا
سوانی
تھانا
توشام

ضلع دہلی
پرگنہ شمال
پرگنہ جنوب

ضلع روہتک
روہتک
بیری
گوہانا
کھرکھونڈا
مانڈوٹھی
مہم
بھوانی

ضلع گورگانو
جھاڑسا
سوہنا + سوہنا
تاوڑو
پالی
ریواڑی
بھوڑا + بھوڑا
شاہجہان پور
پلول
نوح
پنہن
پونہانا
ہوڈل
فیروز پور

ضلع سہارنپور
سہارنپور
بیہٹ
فیض آباد
مظفرآباد
دیبن
رام پور
کاتھا
منگلور
جوالاپور
جوالاسی
رڑکی
نکوڑ
سرساوا
سلطان پور
گنگو

ضلع مظفرنگر
مظفرنگر
بگھرا
شکارپور سوروں
بڑھانا
کاندھلا
کیرانا
شاملی بنت
تھانہ بھون
بڈھولی
جھنجھانا
چرتھاول
کھاتولی
بھوما سنبل ہیڑا
جولی جانسٹ
پُر
گوردھن پور
بھوکر ہیڑی

ضلع میرٹھ
میرٹھ
باگپت
برناوا
داسنا
جلال آباد

لونی
ہاپڑ
اجرارا
گڈھ مکٹیسر
سرادا
پوٹھ
کیتھور
گوڑا
سردھنہ
حسن پور
تاراپور
بڑوت
کتانا
چھپرولی

ضلع بلند شہر
دادری
دنکور
سکندرآباد
خورجہ
جیور
پہاسو
شکارپور
انوپ شہر
ڈبائی
سیانا
آہار
برن
اگوتہ
دیبھائی پور

ضلع علیگڈھ
اکبرآباد
جلالی
اترولی
بچلانا
گنگیری
کول
مرتھل
بروالی
حسن گڈھ
گوری

ہاتھرس
مرسان
کھیر
چندوس
سونا
سکندرہ راؤ
مارہرہ
حسین
ٹپل

ضلع بجنور
بجنور
دارانگر
منڈاور شلوملدور
سیرکوٹ
سیوہارہ
نہٹور
چاندپور
باستھا
لوتہ پور
نگینہ
بدھاپور
افضل گڈھ رہیڑ
نجیب آباد
کیرت پور
اکبرآباد

ضلع مرادآباد
مرادآباد
سنبھل
بلاری
حسن پور
امروہہ
ٹھاکردوارہ
کاشی پور

ضلع بدایوں
بدایوں
اوجھیانی
سلیم پور
اوسہت
سہسوان
کوٹ

بسولی
ستاسی
اسلام نگر
اسدپور
رجپورہ
بلرام
فیض پور
ندہ پور
اولائی
سوروں

ضلع بریلی
کرکڑ پور
رڈر پور
کل پور
نانک متی
چانولا
رچھا
جہانا
بلہرہ
پیلی بھیت
اجاون
سرسوا
کاور
شاہی
سرولی شمالی
سرولی جنوبی
آنولہ
سنیہا
بلیا
کورگنج
نواب گنج
بیسلپور فریدپور
مروری

ضلع شاہجہانپور
شاہجہان پور
مہرآباد
تلہر
نگوہی
کھیرا بجھرا
جلال پور

میران پور کٹرہ
بڑا گانو
پورن پور سبنا
لواپان
کہتار

ضلع متھرا
ارٹینگ
سہار
کوسی
نوح جھیل
حضور تحصیل
مانت
مہابن
سعد آباد
جلیسر

ضلع آگرہ
حضور تحصیل
کوبند ولی
فیروزآباد
اراوت نگر
باہ پناہٹ
سربندی
فتح آباد
فتح پور سیکری
فرح اچھنیرہ

ضلع فرخ آباد
اعظم نگر
پتیالی
برنان
شمس آباد
کمپل
چھبرامئو
تال گانو
اسلام نگر
بیرم نگر
کھاکھت مئو
قنوج
محمد آباد

ضلع مین پوری
کرشنی بنی گنج

بہور
بھونگانو اور بچھیا
علی پور پٹی
مین پوری
سوج
کراولی
کرہل
گھرول
مصطفی آباد
شکوہ آباد
ایٹا سرپورا
سونہار سکیت
سہاور کرسنہ

ضلع اٹاوہ
اٹاوہ
لکھنا ادل
لکھنا دوم
ڈیلی چاکھر
اوریا
پھپھوند
بیلا

ضلع کانپور
بلتھور
جاجمئو
اکبرپور شاہ
بلہور دیوہا
بھوگنی پور
ڈیرہ منگل پور
گھٹم پور
رسول آباد
شاہ سلیم پور
شیوراجپور
شیولی
سکندرہ

ضلع فتحپور
فتح پور
ہسوا
غازی پور
پاپاساہ
مٹور

رجواڑا	نام ضلع اور مشہور نگر ملک بنگال

قسمت کلکتہ
جسمین ۹ ضلع ہین

ضلع حوالی شہر
جسمین یہہ مشہور شہر ہین
کلکتہ
اور پانچ تھانہ
جت پور
مانک تولا
تجت
نہاری
سالکیا

ضلع ۲۴ پرگنہ ۶
جسمین یہہ مشہور شہر ہین
علی پور
بہور انگر
نواب گنج
نشان پور
گول گاجی

ضلع جسور
جسمین یہہ مشہور شہر ہین
صرلی یا جسور
بوسنا
محمود پور
نول ڈانگاہ
مرزا نگر
گوپال گنج
کلنیان

ضلع ہگلی
جسمین یہہ مشہور شہر ہین
ہگلی
چندر نگر
سرپرام پور
چنسرا
باندل
چند رکونا
الورایا
کیرپوئی

ضلع ندیا
جسمین یہہ مشہور شہر ہین
نودیپ
وساںتی پور
اولا
کمارہٹا
شیونواس
کرشنگر
سکھسا گر
مرائی گہاٹ
جھاگدا
ندیا

ضلع بردوان
جسمین یہہ مشہور شہر ہین
بردوان
کاچو نگر
کٹھوا
انبکا
مانکر
منگل کوٹ
کلنا

ضلع جنگ محل
جسکا صدر شہر
بنکرا

ضلع ندیاپور
جسمین یہہ مشہور شہر ہین
مدناپور

ضلع بشور
بیلی
ناگر گڈہ
تملوک
کھجری

ضلع کٹک
جسمین یہہ مشہور شہر ہین
بلاسور
بدرک
کٹک
جگناتھ

قسمت ڈھاکہ
جسمین ۶ ضلع ہین

ضلع ڈھاکہ
جسمین یہہ مشہور شہر ہین
ڈھاکہ
نراین گنج
سنار گانو

ضلع ڈھاکہ جلال پور
جسکے یہہ مشہور شہر ہین
فرید پور

ضلع میمن سنگہ
جسمین یہہ مشہور شہر ہین
نصیر آباد
بیگواری
سراج پور
پوکا نگر
گوگاری

ضلع سلہٹ
جسکا صدر شہر
سلہٹ

ضلع باقر گنج
جسمین یہہ مشہور شہر ہین
باقر گنج
براسال
شاداس پور

ضلع تپرہ
یار وشن آباد
جسمین یہہ مشہور شہر ہین
کوملا
لوکمر
لکھے پور
چند پور

ضلع اٹھہ گانو
جسمین یہہ مشہور شہر ہین
اسلام آباد
پاہٹ گانو
راسو
سیتاکنڈ

قسمت مرشد آباد
جسمین ۷ ضلع ہین

ضلع مرشد آباد
جسمین یہہ مشہور شہر ہین
مرشد آباد
بھگوان
جنگی پور
بیرم پور

ضلع راجاشی
جسمین یہہ مشہور شہر ہین
ناتور
بولیا
ہریال گنج
شیو گنج
ملدکالی

ضلع بیر بھوم
جسمین یہہ مشہور شہر ہین
سوری
ناگور
سورول
بیجناتھہ

ضلع بھاگلپور
جسمین یہہ مشہور شہر ہین
بھاگلپور
مونگیر
راج محل
چنیا نگر

ضلع پرنیہ
جسمین یہہ مشہور شہر ہین
پرنیہ
پورنتھہ پور
کرسا
وام ونا
متولی

ضلع دینارپور
جسمین یہہ مشہور شہر ہین
دینارپور
مالدہ
راج گنج
بھوانی پور

ضلع رنگ پور
جسمین یہہ مشہور شہر ہین
رنگ پور
منگل ہاٹ
گوال پاڑہ

صوبہ بہار
جسمین یہہ مشہور شہر ہین
پٹنہ
چھپرا
داود نگر
گیا
آرہ
چترا
مظفرپور

صوبہ اودہ
جسمین یہہ مشہور شہر ہین
لکھنؤ
اودہ یا اجودھیا
خیرآباد
برئیچ
ٹانڈہ
رائے بریلی
مانک پور

رجواڑا
جی پور
مادھوپور
اونیارا
دولی
جھلائی
ڈگی
جامنو
چاٹسو
بلدو
فتح پور رام گڈہ
چورو رام گڈہ
دیوسا
مادھو راج پورہ
ہنڈون
خوشحال گڈہ
کھندار
سانگانیر
سکیر
مہوا رام گڈہ
الور
تجارا
ٹونک
قرولی
ماچل پور
بوندی
کوٹہ
جھالرا پاٹن
دہولپور
بھرت پور
بیانا
بلم گڈہ
کاما
ڈیگ
ناگور
میرتا
پالی
جودھپور
پشکر
بیکانیر
جیسلمیر
حیدرآباد
احمد آباد
بڑہ نگر
بشن نگر
سدہ پور
چوتا گڈہ
اوجین
اندور
گوالیار
ناگپور
دتیا
جھانسی
چرکھاری
چیتوڑ
بھوپال تال
ناسک ترمبک
بجھہ بھج

ارکان سلطنت	فوجداری کے عہدہ داران	تحصیلی کے عہدہ داران	پلٹن کے عہدہ داران
گورنر جنرل	صدر نظامت	صدر بورڈ	کمانڈر انچیف
کمانڈر انچیف	جج	کمشنر	جنرل
پریسیڈنٹ ان کونسل	مجسٹریٹ	کلکٹر	اجنٹ جنرل
ڈپوٹی گورنر بنگال	جنٹ مجسٹریٹ	ڈپوٹی کلکٹر	میجر جنرل
لفٹننٹ گورنر مغربی	اسیسٹنٹ مجسٹریٹ	اسسٹنٹ کلکٹر	اسسٹنٹ اجنٹ جنرل
گورنر بمبئی	ڈپوٹی مجسٹریٹ	سرشتہ دار	برگڈیر
گورنر مندراس	سرشتہ دار	خزانچی	برگڈ میجر
صدر بورڈ پنجاب	نایب سرشتہ دار	ناظر	کرنل
سکرٹری گورنمنٹ	ناظر	محافظ دفتر	لفٹننٹ کرنل
سپریم کورٹ	نایب ناظر	اظہار نویس	میجر
صدر نظامت عدالت	روبکار نویس	داروغہ استامپ	کاپتن
صدر بورڈ	محافظ دفتر	پروانہ نویس	اجنٹنٹ
ملٹری بورڈ	نایب محافظ دفتر	محرر	کوارٹر ماسٹر
مڈیکل بورڈ	پروانہ نویس	جمع خرچ نویس	سرجن یعنے ڈاکٹر
صاحبان رسیڈنٹ	نایب پروانہ نویس	واصلباقی نویس	لفٹننٹ
صاحبان اجنٹ	اظہار نویس	سیاہہ نویس	انسین
انسپکٹر جنرل جیلخانجات	ماسکبار نویس	نقل نویس	سارجنٹ میجر
پوسٹ ماسٹر جنرل	محرر	تحصیلدار	کوارٹر ماسٹر سارجنٹ
وزیٹر جنرل مدرسہ جات	کوتوال	پیشکار	صوبہ دار میجر
سول آڈیٹر	نایب کوتوال	قانون گوے	صوبہ دار
ملٹری آڈیٹر جنرل	تھانہ دار	اطلاق نویس	جمعدار
کمسری جنرل	جمعدار	داخلہ نویس	حوالدار میجر
جج ادووکیٹ جنرل	مددگار	پتواری	حوالدار
سلسٹر جنرل	برقنداز	چپراسی	نایک
پے ماسٹر	چوکیدار	مذکوری	سپاہی

مختارنامہ

اقرار کیا ہرپرشاد مہاجن نے جو لوہے کی منڈوی مین رہتا ہے اسطرح پر کہ چینی بنیئے نے جو منڈوی مذکور مین رہتا ہے بابت ۵۰ روپیہ کے عدالت دیوانی مین مجھ پر نالش کی ہے اسلیئے ناظر علی کو مین نے اپنا مختار بنایا کہ وہ اُس عدالت مین میرے مقدمہ مین جو سوال جواب دلکھا پڑھی کرے مجھے سب طرح منظور رہے اور اُس مختار نے بھی یہہ بات قبول کی ہے اسلیئے اقرار لکھدیتا ہون کہ جسوقت مقدمہ پیش ہوگا یا فیصلہ ہوجاینگے مجھے بابت مختارکاری کے دس روپیہ مختانہ کے دونگا اسلیئے یہہ سب باتین مختارنامہ کے طور پر لکھدین کہ سند رہین لکھا ہوا ۹ اکتوبر سنہ ۱۸۶۵ء

دستخط ہرپرشاد مہاجن کے

سنکھیا

سنکھیا لکھنے پڑھنے میں باون اچھروں کی ملاوٹ سے سب شبد ہوتے ہیں ویسے ہی گنت میں دس انکوں کی ملاوٹ سے سب سنکھیا ہوتی ہیں اُن انکوں کی صورت یہہ ہے +

ایک	دو	تین	چار	پانچ	چھہ	سات	آٹھہ	نو	شُن
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۰

شُن کے معنی خالی + جب کوئی ستھان خالی ہے وہاں شُن لکھا جاتا ہے جیسا ۱۰ اِس سے معلوم ہوا کہ اکائی کی جگہہ خالی اور ایک دہائی ہے یعنی دس جو شُن نہ لکھا جاتا تو یہاں کیسے جان پڑتا کہ یہہ انک اکائی یا دہائی ہے + گنت میں اونیس ستھان ہیں داہنی اُدھر سے گنے جاتے ہیں ایک ایک ستھان کے بڑھنے سے سنکھیا دس دس گنی بڑھتی ہے اِسی طرح ایک کا انک پہلے ستھان میں فقط ایک سمجھا جاتا ہے دوسرے ستھان میں پڑیگا تو دس سمجھا جائیگا + تیسرے ستھان میں ایک کا انک سَو سمجھا جاتا ہے اِسیطرح آگے بھی جانو ۱۰۰ انک لکھنے کی ریت یہہ ہے کہ اکائی کے نیچے اکائی اور دہائی کے نیچے دہائی لکھی جاتی ہے اور انکوں کو اِسیطرح جانو +

نمبر ستھان	سنکھیا کے ہندی نام		نمبر ستھان	سنکھیا کے اوداہرن
۱	اکم	۱	۱	۱
۲	دہم	۱۰	۲	۲۱
۳	سہم	۱۰۰	۳	۳۲۱
۴	ہزارم	۱۰۰۰	۴	۴۳۲۱
۵	دہ ہزارم	۱۰۰۰۰	۵	۵۴۳۲۱
۶	لکھن	۱۰۰۰۰۰	۶	۶۵۴۳۲۱
۷	دہ لکھن	۱۰۰۰۰۰۰	۷	۷۶۵۴۳۲۱
۸	کروڑن	۱۰۰۰۰۰۰۰	۸	۸۷۶۵۴۳۲۱
۹	دہ کروڑن	۱۰۰۰۰۰۰۰۰	۹	۹۸۷۶۵۴۳۲۱
۱۰	اربن	۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰	۱۰	۱۲۳۴۵۶۷۸۹۰
۱۱	دہ اربن	۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰	۱۱	۱۱۱۱۱۱۱۱۱۱۱
۱۲	کھربن	۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰	۱۲	۱۰۲۰۳۰۴۰۵۰۰۸
۱۳	دہ کھربن	۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰	۱۳	۷۰۰۶۰۰۵۰۰۴۰۰۳
۱۴	نیلن	۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰	۱۴	۶۰۰۰۵۰۰۰۴۰۰۰۱۹
۱۵	دہ نیلن	۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰	۱۵	۸۰۰۰۰۷۰۰۰۰۶۰۰۰۷
۱۶	پدمن	۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰	۱۶	۹۸۷۶۵۴۳۲۱۰۱۲۳۴۵۶
۱۷	دہ پدمن	۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰	۱۷	۳۴۵۰۵۴۳۰۰۳۲۷۰۰۰۵۴
۱۸	سنکھن	۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰	۱۸	۹۰۸۹۵۱۰۶۳۰۰۳۴۸۶۶۲۳
۱۹	دہ سنکھن	۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰	۱۹	۱۰۳۴۱۰۳۸۶۹۷۱۳۲۳۷۶۲۲

(۱) لاکھو ایک کا انک (۲) اکیس (۳) تین سو اکیس (۴) چار ہزار تین سو اکیس (۵) چوون ہزار تین سو اکیس (۶) چھہ لاکھہ چوون ہزار تین سو اکیس (۷) چھتر لاکھہ چوون ہزار تین سو اکیس (۸) آٹھہ کروڑ چھتر لاکھہ چوون ہزار تین سو اکیس (۹) اٹھانوہ کروڑ چھتر لاکھہ چوون ہزار تین سو اکیس (۱۰) ایک ارب تئیس کروڑ پینتالیس لاکھہ سرسٹھہ ہزار آٹھہ سو نوہ (۱۱) گیارہ ارب گیارہ کروڑ گیارہ لاکھہ گیارہ ہزار ایک سو گیارہ (۱۲) ایک کھرب دو ارب تین کروڑ چار لاکھہ پانچہزار آٹھہ (۱۳) ستر کھرب چھہ ارب پچاس لاکھہ چار ہزار تین (۱۴) چھہ نیل پانچ ارب چار لاکھہ انیس (۱۵) اسّی نیل ... ارب ساٹھہ ہزار سات (۱۶) نو پدم ستاسی نیل پینسٹھہ کھرب پینتالیس ارب اکیس کروڑ ایک لاکھہ تئیس ہزار چار سو چھپن (۱۷) چونتیس پدم پچاس نیل چوون کھرب تئیس ارب تین کروڑ پینتالیس لاکھہ چوون (۱۸) نو سنکھہ اٹھہ پدم پچانوہ نیل ستالیس کھرب ترسٹھہ ارب چونتیس لاکھہ چھیاسی ہزار چھہ سو تئیس (۱۹) دس سنکھہ چونتیس پدم دس نیل اڑتیس کھرب انہتر ارب اکہتر کروڑ تینتیس لاکھہ ستائیس ہزار چھہ سو بائیس +۰

جوڑ

انیک انکون کو جوڑ کر ایک انک کر لینا یہی جوڑ کہلاتا ہے + جوڑنے کی یہہ ریت ہے جن سنکھیاؤن کو جوڑنا ہو انہین ایسی ریت سے لکھو کہ سب اکائی آ و انک اکائی آ و انکون کے نیچے ٹھیک ٹھیک ہون پھر سب سے نچلی سنکھیا کے نیچے ایک آڑی لکیر کھینچو پھر سب انک جو اکائی کے ستھان مین ہین نیچے سے اوپر تک جوڑو جوڑنے سے جو انک ہو اسکی اکائی لکیر کے نیچے لکھو اور باقی کو ہاتھ لگے مان اسے دہائی کے ستھان کے انکون کے ساتھ جوڑ کے جو سنکھیا ہو اسکی اکائی کا انک دہائی کے ستھان مین لکھو اور باقی کو ہاتھ لگے مان کر اسے سیکڑون کے ساتھ جوڑے جہان تک انک ہو وہان تک اسیطرح جوڑنے سے پچھلی پنگت مین جو انک ہو اسے جیون کا تیون لکھو کیونکہ آگے اور انک نہین ہے کہ ہاتھ لگا ماننے سے کچھہ پریوجن نکلے +

اوداہرن

(۱)	(۲)	(۳)	(۴)	(۵)	(۶)
۱	۱۲	۱۲۰	۱۰۲۳	۱۲۵	۲۰۱۳
۲	۳	۱۲۵	۱۰۱۰	۲۲۱۷	۱۰۲۰
۳	۱۰	۲۵	۱۲۱	۲۰۱۲	۲۶۵۰
۴	۵	۱۰۲	۷۵	۱۱۲	۱۰۲۹
۱۰	۳۰	۳۸۲	۲۲۲۹	۴۴۶۶	۶۷۱۲

مشر جوڑ

مشر جوڑ اسے کہتے ہین کہ جہان کئی ذاتہ کی سنکھیا جوڑنی ہو + اسکی یہہ ریت ہے کہ ملت سنکھیا کو ایسی ریت سے لکھو کہ ایک ذات کی سنکھیا ایک سیدھی پنگت مین ہون اور سبکے نیچے ایک آڑی لکیر کھینچو سامانیہ ریت سے سبسے نیچی ذات جوڑ کے جو پھل ہو اسے اگلی ذات کر لو جو حاصل ہو اسے ہاتھ لگے مان جو باقی رہین اسے اپنی ذات کے ستھان پر لکھو جو ہاتھ لگے ہین انھین اگلی پنگت مین جوڑو اسی ریت سے سب ذاتون کی پنگت جوڑو جو پھل آوے اسے مشر جوڑ کا جواب جانو +

اوداہرن

(۱)

روپیہ	آنہ	پائی
[illegible]	۶/	۵
[illegible]	۱۱/	۰
[illegible]	۰	۱۰
[illegible]	۳/	۲
[illegible]	۶/	۵

یہان ہین ذات کے جوڑنے سے ۱۷ پائی ہوتی ہین ۱۲ کا بھاگ دینے سے معلوم ہوا کہ ایک آنہ اور ۵ پائی ہین سو پائی ۵ لکھین اور ایک آنہ ہاتھ لگا + دوسرے پنگت کے جوڑنے مین ہوئے ۲۱ اور ۱ جو ہاتھ لگا اس سمیت ہوئے ۲۲ ان مین سولہہ کا بھاگ دینے سے ایک روپیہ ۶ آنہ ہوئے سو ۶/ لکھے ایک روپیہ ہاتھ لگا مان پھر تیسرے پنگت کے جوڑنے مین ہوئے ۵۴ اور ایک جو ہاتھ لگا اسے جوڑنے سے ہوئے ۵۵ انھین تیسرے کے پنگت کے نیچے لکھا تو تینون پنگت مین [illegible] ۶/ ۵ پائی یہی جواب جانو +

(۲)

بیگھہ	بسوہ	بسوانسی
[illegible]	۱۸	۱۵
[illegible]	۱۵	۵
[illegible]	۹	۱۹
[illegible]	۵	۱۵
[illegible]	۹	۱۴

(۳)

گز	گرہ	انگل
[illegible]	۱۱	۲
[illegible]	۱۳	۱
[illegible]	۱۳	۲
[illegible]	۱۱	۲
[illegible]	۱	۱

(۴)

روپیہ	آنہ	پیسا	دھیلا	چھدام	دمڑی
[illegible]	۵/	۲۵	۰۱۲	۰	۳
[illegible]	۲/	۲۵	۰۱۲	۶	۳
[illegible]	۱۳/	[illegible]	۰۱۲	۶	۰
[illegible]	۱۰	[illegible]	۰۱۲	۶	۳
[illegible]	۲/	۲۵	۰	۰	۳

جمع خرچ

وہ ریت جس سے دو انکون کا انفاوت معلوم ہوتا ہے وہي جمع خرچ یا واصلباقي کہلاتي ہے + جمع خرچ کي یہہ ریت ہے کہ دونون سنکھیاؤن کو ایسا لکھو کہ ایک دوسرے کے نیچے بڑي سنکھیا کے نیچے چھوٹي سنکھیا ہو اور اکائي اکائي انک اکائي اکائي کے نیچے ہو اگر نیچے کي سنکھیا کے انک اوپر کي سنکھیا کے انک سے کم ہون تو جہان تک انک نیچے کي سنکھیا مین ہون وہان تک داہني اور سے لکھو باقي ستہان خالي رکھو سب کے نیچے ایک آڑي لکیر کھینچو نیچے کي اکائي کا انک اوپر کي اکائي کے انک مین سے گھٹاؤ جو باقي رہے اسکو آڑي لکیر کے نیچے اکائي کے ستہان مین لکھو اسیطرح سب انک گھٹاؤ + اگر نیچے کا انک اوپر کے انک سے نہ گھٹ سکے تو اوپر کے انک مین دس اور ملاؤ تب اسمین سے نیچے کا انک گھٹاؤ اور اگلے نیچے کے انک مین ایک جوڑ کر اسکے اوپر والے مین سے گھٹاؤ سن کو کسي انک مین گھٹانے سے انک ویسا ہي بنا رہتا ہے اگر کسي انک کو سن سے گھٹانا ہو تو سن مین دس ملا کے گھٹاؤ برابر کا انک گھٹانے سے سن باقي مین لکھا جاتا ہے +

(١) اوداہرن

٩
٩
———
٠

یہان اوپر کے ٩ سے نیچے کے ٩ گھٹا دیئے گئے تو باقي مین سن رہا

(٢) اوداہرن

٢٦
١٠
———
١٦

یہان ٦ کے انک سے سن گھٹایا تو ٦ باقي رہے ٢ کے انک سے ١ گھٹ گیا اور ١ باقي مین لکھا

(٣)	(٤)	(٥)	(٦)	(٧)
١٢٥	١٤٠	٢١٤٢	١٩٠٩	٤٢٩٨
٢٤	٢٩	١١٣١	١٨٢٢	٢١٩٩
١٠١	١١١	١٠١١	٨٧	٢٠٩٩

مشر جمع خرچ

دونون مشر سنکھیا ایسي ریت سے لکھو کہ بڑي سنکھیا اوپر اور چھوٹي سنکھیا نیچے اور ہر ایک ذات اوپر نیچے برابر لکھے جائین پھر دونون کے نیچے آڑي لکیر کھینچو + نیچے کي ہین ذات اوپر کي ہین ذات مین سے گھٹاؤ اور باقي کو اپني ذات کے ستہان مین لکھو اسیطرح سب انکون کي باقي نکالو لیکن اگر کسي ذات کے نیچے کا انک اوپر کے انک مین سے نہ گھٹ سکے تو اوپر کے انک مین اسکي ذات کے اتنے انک ملاؤ کہ جو اگلا ایک انک کے برابر ہون تب نیچے کے انک کو اوپر کے انک مین سے گھٹاؤ + باقي کو اپني ذات کے ستہان مین لکھو اور ایک ہاتھ لگا ان اسي اگلي نیچے کي سنکھیا مین جوڑو پھر اسے کہي ہوئي ریت سے اوپر کے انک مین سے گھٹاؤ جو باقي رہے اسے لکیر کے نیچے لکھو اور اسے ہي جواب جانو +

(١) اوداہرن

روپیہ	آنہ	پائي
[illegible]	١٠	٩
[illegible]	٩	٧
[illegible]	١	٢

یہان سب سے ہین ذات سات پائي کو اوپر کي ہین ذات ٩ پائي مین سے گھٹایا تو باقي رہین ٢ پائي انکو لکیر کے نیچے لکھو + پھر دوسرے پنگت کے آنہ ٩ کو اوپر کي پنگت کے ١٠ آنون مین سے گھٹایا تو باقي رہا ١ اسکو لکیر کے نیچے پائي کے بائین اور لکھا اور تیسرے پنگت کے روپیہ ٥ کو اوپر کي پنگت مین سے گھٹایا تو باقي رہے ٧ ان تینون کو انکون کے بائین اور لکھنے سے جو پنگت ہوئے وہي جواب جانو +

(٢)

بیگھہ	بسوہ	بسوانسي
[illegible]	١١	٧
[illegible]	١٣	١٩
[illegible]	١٧	٨

(٣)

گز	گرہ	انگل
[illegible]	١١	٢
[illegible]	١٤	١
[illegible]	١٣	١

(٤)

من	سیر	چھٹانک
[illegible]	٢٣	١٢
[illegible]	١٣	٩
[illegible]	١٢	٣

(٥)

ٹکے	دہیلا	چھدام	دمڑي
[illegible]	٠	٦	٠
[illegible]	١٢	٠	٣
[illegible]	١٢	٠	٣

گنا

وہ ریت جس سے بار بار کوئی ایک انک جوڑا جاوے وہ گنا کہاتا ہے ÷ جس انک کو گنیں اسکا نام ہے (گنیہ) جس انک سے گنیں اسکا نام ہے (گنک) اور جو انک حاصل ہووے اسکا نام ہے (گنن پھل) گنا کرنے کی یہہ ریت ہے کہ گنیہ کا انک لکھہ کے اسکے نیچے گنک کا انک ایسا لکھو کہ اکائی کے نیچے اکائی اور دہائی کے نیچے دہائی آوے تو انکے نیچے آڑی لکیر کھینچو ÷ پھر داہنی اور سے ہر ایک گنیہ کے انک کو گنک کی اکائی کے انک سے گنا کرو جو پھل آوے اسکی اکائی آڑی لکیر کے نیچے لکھو اور دہائی ہاتھہ لگے ان اور اگلے گنت انک میں جوڑو پھر ہر ایک گنیہ کے انک کو گنک کی دہائی سے گنا کرو ÷ اسکے نیچے پھل کی اکائی لکھو ÷ سب گنک کے پھل کے نیچے ایک آڑی لکیر کھینچو اور جوڑ کی ریت سے جوڑ کے جو پھل آوے لکیر کے نیچے لکھو یہی گنن پھل ہے ÷

(۱) اوداہرن

ایک زمیندار کے ۱۵ کھیتی تھیں ہر ایک میں ۲۴۵ من ناج ہے تو سب کھیتوں میں کتنا ناج ہوگا

۲۴۵	گنیہ
۱۵	گنک
۱۲۲۵	
۲۴۵	
۳۶۷۵	پھل

یہاں پہلے گنیہ ۲۴۵ کو گنک کی اکائی ۵ سے گنا کیا تو ۱۲۲۵ ہوئے کیونکہ ۵ نیچے ۲۵ آئے ۵ ہاتھہ لگے ۲ پھر پانچ چو کے ۲۰ اور ہاتھہ لگے ۲ کے ہوئے ۲۲ اسمیں سے لکھے ۲ اور ہاتھہ لگے دو پھر پانچ دونے ۱۰ اور ہاتھہ لگے ۲ کے ہوئے ۱۲ انھیں جیوں کا تیوں لکھ دیا کیونکہ آگے کوئی انک نہیں ہے جو ہاتھہ لگا انکا کچھہ کام آوے ÷ پھر ۲۴۵ کو ایک سے گنا تو ہوئے پھل ۲۴۵ جو ایک انک چھوڑ کے لکھا ہوا ہے کیونکہ ریت یہہ ہے کہ جس انک سے گنیں اسی کے نیچے پھل کی اکائی لکھنا چاہیئے ÷ دونوں پھل کے جوڑنے سے گنن پھل ۳۶۷۵ ہوئے ÷

(۲)		(۳)		(۴)		(۵)	
۳۶۵	گنیہ	۳۶۱	گنیہ	۹۵۰	گنیہ	۷۹۰	گنیہ
۲۲	گنک	۲۰	گنک	۵۲	گنک	۲۵	گنک
۷۳۰		۰۰۰		۱۹۰۰		۳۹۵۰	
۷۳۰		۷۲۲		۴۷۵۰		۱۵۸۰	
۸۰۳۰		۷۲۲۰	پھل	۴۹۴۰۰		۱۹۷۵۰	

مشر گنن

مشر گنن کی ریت یہہ ہے کہ مشر سنکھیا جو گنیہ ہے اسکی ہین ذات کے نیچے گنک لکھو اور دونوں کے نیچے آڑی لکیر کھینچو ÷ گنیہ کی ہر ایک ذات گنک سے گنا کرو ہر ایک کی اوچ ذات کرو باقی جو انک رہے اسے اپنے ستھان کے نیچے پھل کی جگہہ لکھو اور اوچ ذات کے انک کو ہاتھہ لگا مان اگلے گنک انک میں ملاؤ ÷ پھل کو دیکھ جانو

(۱) اوداہرن

ایک زمیندار نے ۱۱ بیل مول لیئے ہر ایک ۳۲ روپیہ ۷ آنہ ۸ پائی کو آیا تو سب کے کیا دام دیئے

روپیہ	آنہ	پائی	
۳۲	۷	۸	گنیہ
		۱۱	گنک
۳۵۷	۴	۴	پھل

یہاں سب سے ہین ذات ۸ پائی کو گنک ۱۱ سے گنا کیا تو ۸۸ پائی ہوئیں ان میں بارہ کا بھاگ دے اوچ ذات کی تو ہوئے ۷ آنہ باقی رہیں ۴ پائی انکو لکھا اور ۷ آنہ کو ہاتھہ لگا مان ÷ پھر ۷ آنوں کو گنک ۱۱ سے گنا تو ہوئے ۷۷ آنہ اور ہاتھہ کے ۷ آنہ کو جوڑا تو ہوئے ۸۴ آنہ ہوئے ان میں سولہہ کا بھاگ دیا تو ۵ ملے اور ۴ آنہ بچے وہ لکھے تو ہاتھہ لگے ۵ پھر ۳۲ کو گنک ۱۱ سے گنا تو ہوئے ۳۵۲ اور ہاتھہ کے ۵ جوڑے تو ۳۵۷ روپیہ ہوئے ÷

(۲)

پیسا	دھیلا	چھدام	دمڑی	ادھی	
۲۵	۰۱۲۰	۲	۳	۰۱	گنیہ
				۵	گنک
۲۵	۰۱۲	۰	۳	۰۱	پھل

(۳)

من	سیر	چھٹانک	
[illegible]	۲۵	۹	گنیہ
		۱۱	گنک
۱۷۲	۱	۳	پھل

(۴)

بیگھہ	بسوہ	
[illegible]	۱	گنیہ
	۱۰	گنک
۲۷۵	۱۰	پھل

بھاگ

وہ ریت جس سے کسی انک کے برابر حصہ کیئے جائین وہ بھاگ کہاتا ہے ✢ جس انک کے حصہ کیجیئے اُسکو (بھاجھ) کہتے ہین جس انک سے حصہ کیئے جائین اُسے (بھاجک) کہتے ہین اور جو انک حاصل ہو اُسے (پھل) یا (لبد) کہتے ہین ✢ بھاگ کی یہہ ریت ہے کہ بھاجھ لکھہ کے اُسکے داہنے اور بائین اور پر ٹیڑہی لکیر کھینچو ✢ بائین اور بھاجک لکھو اور داہنے اور پھل کو لکھو بائین اور سے اتنے بھاجھ کے انک لو کہ تو گنا بھاجک اُنسے زیادہ نہو وے تب گنے کی ریت سے دیکھو کہ اتنے بھاجھ انک بھاجک انک سے کئی گنا ہے اتنے ہی انک کے ستھان مین لکھو تب اُسی پھل کے انک سے بھاجک کو گنا کر جو حاصل ہو اُسے لیئے ہوئے بھاجھ انک کے نیچے لکھو اور جمع خرچ کی ریت سے پھل اُسکی باقی نکالو ✢ باقی کے داہنی اور کو ایک اور بھاجھ انک اُتار جو اُس مین بھاجک نجا سکے تو پھل کی جگہہ سُن لکھو اور بھاجھ مین سے ایک انک اُتار کے باقی کے بائین اور لکھو پھر لکھی ہوئی ریت سے بھاگ بار بار جب تک بھاجھ مین کوئی انک نہ ہے ✢ انت مین جو باقی رہے اُسے اوسشت کہتے ہین اُسکے نیچے آڑی لکیر کھینچ کے بھاجک لکھو ✢

(۱) اوداہرن

بھاجک	بھاجھ	پھل
۹)	۷۳۹	(۸۲
	۷۲	
	۱۹	
	۱۸	
	۱	

یہان پہلے بیا راکہ ۷۳ بھاجھ انک مین بھاجک ۹ کئی بیر جا سکتا ہے با نو کہ آٹھہ بیر جا سکتا ہے تو ۸ کو پھل کے ستھان مین رکھا اور بھاجک ۹ کو ۸ سے گنا کیا تو ہوئے ۷۲ انکو ۷۳ مین سے گھٹایا تو رہا ۱ اُسکو داہنی اور ۹ بھاجھ انک کو اُتارا تو ہوئے ۱۹ اُسمین بھاجک ۹ دو بیر جا سکتا ہے تو ۲ کو پہلے پھل کے داہنی اور رکھو اور بھاجک ۹ کو گنا کیا تو ہوئے ۱۸ انکو ۱۹ مین گھٹاؤ یا تو اوسشت (۱) رہا ✢

بھاجک	بھاجھ	پھل
۸)	۳۷۶	(۴۷
	۳۲	
	۵۶	
	۵۶	
	۰	

(۳)

بھاجک	بھاجھ	پھل
۷)	۴۲۷	(۶۱
	۴۲	
	۰۷	
	۷	
	۰	

(۲)

بھاجک	بھاجھ	پھل
۵)	۴۷۵	(۹۵
	۴۵	
	۲۵	
	۲۵	
	۰	

مشر بھاگ

بھاجھ کے جو انک مین اُنکی بائین اور مین سامانیہ بھاگ کی طرح بھاجک کے انک کو رکھو اور اُس انک سے بھاجک کے انت انک مین بھاگ دو جو رہے اُسکی نیچ ذات کر اگلی نیچ ذات مین جوڑو پھر اُس انک کو بھاجک سے بھاگ دیکر آگے اُسی ریت سے کرو تو مشر بھاگ ہوتا ہے ✢

(۱) اوداہرن

سیتارام بوہرہ نے ایک کھتی کھولی اُسمین ۱۲۵ من ۲۸ سیر چھ چھٹانک گیہون نکلے تو اُسنے اپنے چھہون بیٹون کو دیئے کہو کہ ہر ایک کے بٹ مین کتنے آئے

بھاجک	بھاجھ من	سیر	پاؤ	چھٹانک
۶)	۱۲۵ من	۲۸	۰	۶

یہان بھاجھ ۱۲۵ مین سے ۶ بھاجک بیس بار گھٹ گئے تو باقی رہے ۵ من اُنکے ہوئے ۲۰۰ اور بھاجھ کے ۲۸ سیرون کو ملانے سے ہوئے ۲۲۸ سیر اُن مین ۶ بھاجک ۳۸ بیر گھٹ گئے تو باقی کچھہ نرہا پھر ایک پو سیر مین ۶ بھاجک نہین جا سکتے اسلیئے پو سیر کی جگہہ سُن لکھا اور ایک پو سیر کی ۴ چھٹانک ہوئین ان مین بھاجھ کی دو چھٹانک ملا کر تو سب چھہ ہوئین ان مین بھاجک ۶ ایک بیر گھٹ گیا تو باقی کچھہ نرہا ✢

(۲)

بھاجک	بھاجھ روپیہ	آنہ	پائی
۹)	۶۷	۱۲	۰
پھل	۷	۸	۶

(۳)

بھاجک	بھاجھ بیگھہ	بسوہ	بسوانسی
۱۱)	۱۸۴	۱۵	۹
پھل	۱۶ بیگھہ	۱۵	۱۹

بٹا

جب کوئی چیز دوسری چیز کے عوض مین بدلائی ہو تب جو تفاوت قیمت آنکی مین ہو اُسے بٹا کہتے ہین اور یہہ سیکڑے کے حساب سے لگتا ہے اور جو سیکڑے پر بٹا ہو اُسے بٹہ کی در کہتے ہین + سب قسم کے روپیون کی ایک قیمت نہین ہوتی ہر ایک کا بھاو جدا جدا ہوتا ہے اگر کوئی شخص روپیہ بدلانا چاہے وہ کم یا زیادہ پاویگا اور جس قدر نفع یا نقصان ہوگا اُسے ہی بٹا کہتے ہین + بٹا پھیلانے کی یہہ ریت ہے مول سے در کو گنا کرو جو انک ہو دوکڑے بادام کچے جانو + دوکڑے بادام اور کچون کا بیورا نیچے لکھی ہوئی ریت سے معلوم کرو +

روپیا اور روپیون کو گنا کرنے سے دوکڑے ہوتے ہین روپیا و آنون کو گنا کرنے سے بادام ہوتے ہین +	آنہ اور روپیون کو گنا کرنے سے بادام ہوتے ہین آنہ اور آنون کو گنا کرنے سے کچے ہوتے ہین +

پھر دوکڑون باداموں اور کچون کے روپیہ آنہ پائی اس ریت سے کر لو کہ سولہہ کچون کا ایک بادام اور سولہہ بادام کا ایک دوکڑا ہوتا ہے اور سوا چھہ دوکڑون یا سو بادام کا ایک آنہ ہوتا ہے اور سو دوکڑون کا ایک روپیا اور ساڑھے آٹھہ بادام کی ایک پائی ہوتی ہے +

بٹہ کا نقشہ

١٦	کچون	١	باوام
١٦	باوام	١	دوکڑا
٨٠	باوام	١	پائی
٦	دوکڑے	١	آنا
١٦	آنہ	١	روپیا
١٣٣٣	کچون	١	پائی
٨٠	باوام	١	پائی
١٤٠٠	کچون	١	آنا
١٠٠	باوام	١	آنا
١٠٠	دوکڑون	١	روپیا

بٹہ کا پہاڑا

١٦	کچون	١	باوام		
١٦	باوام	١	دوکڑا		
٦	دوکڑون	١	آنا		
١٢	دوکڑون	٢	آنا		
١٨	دوکڑون	٣	آنا		
٢٥	دوکڑون	٤	آنا		
٣١	دوکڑون	٥	آنا		
٣٧	دوکڑون	٦	آنا		
٤٣	دوکڑون	٧	آنا		
٥٠	دوکڑے	٨ آنہ			
٥٦	دوکڑے	٩ آنہ			
٦٢	دوکڑے	١٠ آنہ			
٦٨	دوکڑے	١١ آنہ			
٧٥	دوکڑے	١٢ آنہ			
٨١	دوکڑے	١٣ آنہ			
٨٧	دوکڑے	١٤ آنہ			
٩٣	دوکڑے	١٥ آنہ			
١٠٠	دوکڑے	١ روپیہ			

(١) اوداہرن

٣ روپیہ ٥ آنہ سیکڑے کا بٹا ہے تو ٢٨٠ روپیہ پر کیا بٹا ہوگا
٢٨٠ کو در کے ٣ روپیہ سے گنا تو ٨٤٠ دوکڑے ہوئے پہلے ٤ پائی
٢٨٠ کو در کے ٥ آنہ سے گنا تو ١٤٠٠ بادام جسکے ١٤ آنہ

یہان ٢٨٠ کو در کے ٣ روپیون سے گنا کیا تو ٨٤٠ دوکڑے ہوئے جسکے ٨ روپیہ ٦ آنہ ٤ پائی ہوئی پھر ٢٨٠ کو در کے ٥ آنہ سے گنا کیا تو ١٤٠٠ بادام ہوئے آنکے ١٤ آنہ اور سبھون کو جوڑا تو ٩ روپیہ ٤ آنہ ٤ پائی ہوئین یہی اوتر جانو +

(٢) اوداہرن

١ روپیہ ١٠ آنہ سیکڑے کا بٹا ہو تو ٢٩٠ پر کیا ہوگا +
پھل ٤ روپیہ ١١ آنہ ٤ پائی

(٣) اوداہرن

٢ روپیہ ٣ آنہ سیکڑے کا بٹا ہو تو ١٢٥٠ پر کیا بٹا ہوگا +
پھل ٢٧ روپیہ ٥ آنہ

جنس کي پھيلاوٹ

سدھارن جنس کے پھيلانے کي يہہ ريت ھے کہ روپيون کو من سير اور چھٹانک سے گنا کرنے سے من سير او چھٹانک ہوتے ہين + اور آنون کو من سير او چھٹانک سے گنا کرنے سے جو انک ہو اسمين سولہہ کا بھاگ دينے سے من سير او چھٹانک ہوتے ہين + جب آنے من سے گنے جائين جانو کہ ہر ايک انک ڈھائي ڈھائي سير کا ہوتا ھے جب آنے سير سے گنے جائين تو جانو کہ ايک ايک چھٹانک کا ہوتا ھے جب آنے چھٹانک سے گنے جائين تو جانو کہ ہر ايک انک چھٹانک کے سولہوين حصہ کے برابر ہوتا ھے ارتھات اسمين سولہہ کا بھاگ دينے سے چھٹانکين ملتي ہين +

اس نقشہ کے ديکھنے سے اوپر کا پورا بھلي بھانت سے سمجھا جائيگا

روپيہ اور من کو آپسمين گنا کرنے سے من ہوتے ہين
روپيہ اور سير کو آپسمين گنا کرنے سے سير ہوتے ہين
روپيہ اور چھٹانک کو آپسمين گنا کرنے سے چھٹانکين ہوتي ہين

آنہ اور من کو آپسمين گنا کرنے سے ڈھائي سير يان ہوتي ہين
آنے اور سير کو آپسمين گنا کرنے سے چھٹانکين ہوتي ہين
آنے اور چھٹانک کو آپسمين گنا کرنے سے چھٹانک کا سولہوان حصہ ہوتا ھے

(۱) اوداہرن

ايک روپيہ کے ايک من بارہ سير دس چھٹانک مونگ آتے ہين تو سولہہ روپيہ سات آنہ کے کتنے آوينگے +

۱۶ روپيہ اور ۱ کے گنے سے ۱۶ ہوتے ہين جسکے ۱۶ روپيہ
۱۶ روپيہ اور ۱۲ کے گنا سے ۱۹۲ سير ہوتے ہين جسکے ۴ من ۲۲ سير
۱۶ روپيہ اور ۱۰ چھٹانک کے گنا سے ۱۶۰ چھٹانک ہوتي ہين جسکے ۱۰ سير
۷ اور ۱ کے گنے سے ۷ ڈھيان ہوتي ہين جسکے ۱۷ ۸ سير
۷ اور ۱۲ کو گنے سے ۸۴ چھٹانک ہوتي ہين جسکے ۵ سير ۴
۷ اور ۱۰ چھٹانک کے گنے سے ۷۰ انک ہوتے ہين جسکے ۴ چھٹانک

لبدھ ۲۰ من ۲۵ سير با و چھٹانک

يہان پہلے سولہہ روپيونکو ۱ من سے گنا کيا تو ۱۶ من ہوئے اور ۱۶ روپيونکو ۱۲ سير سے گنا کيا تو ۱۹۲ سير ہوئے انمين ۴۰ کا بھاگ دينے سے ۴ من ۱۲ سير ملے + پھر ۱۶ روپيون کو ۱۰ چھٹانک سے گنا کيا تو ۱۶۰ چھٹانک ہوئين انمين ۱۶ کا بھاگ دينے سے ۱۰ سير ملے + پھر آنونکو ۱ من سے گنا کيا تو ۷ انک ہوئے ايک ايک انک ڈھائي ڈھائي سير کا ھے اس کارن ۷ انک کے ۱۷ ۸ سير ہوئے پھر سات آنون کو ۱۲ سے گنا تو ۸۴ چھٹانکين ہوئين انمين ۱۶ کا بھاگ دينے سے ۵ سير ملے + پھر ۷ آنہ کو دس چھٹانک سے گنا تو ۷۰ انک ہوئے انمين ۱۶ کا بھاگ دينے سے ۴ چھٹانک ہوئين + پھر ان سبھون کو مشر جوڑ کي ريت سے جوڑا تو لبدھ ۲۰ من ۲۵ سير باو چھٹانک ہوئے يہي اوتر جانو +

جنس کے دام لگانے کي ريت

جس جنس پر دام لگانے ہون اسمين بھاؤ کي تول سے بھاگ دو اور جو لبدھ ہو اُسے کل جنس کے دام جانو + بھاؤ کي تول اور کل جنس کي تول کو ايک ذات کر لو ارتھات ايک کے ساتھ چھٹانک ہون تو دونون کي چھٹانکين کرني چاہئين

(۱) اوداہرن

ڈھائي سير مصري ايک روپيہ کي آتي ھے تو ۵ من مصري کے کيا دام ہونگے +

۲ سير کي چھٹانکين ۴۰
۵ من کي چھٹانکين ۳۲۰۰

بھاجک	بھاجھ	لبد
۴۰)	۳۲۰۰ ۳۲۰	۸۰

يہان پہلے دونون تول ايک ذات ارتھات چھٹانکين کي گئين اور تب کل جنس کي تول ۳۲۰۰ چھٹانکون کو بھاؤ کي ۴۰ چھٹانکو سے بھاگ ديا تو لبد ہوئے ۸۰ روپيہ يہي اوتر جانو +

طلب کی پھیلاوٹ

جو کوئی شخص یہہ جانا چاہے کہ فلانا منشیہ اتنے روپیہ مہینا پاتا ہے اُسکو ایک دن اُتھوائی کا کیا دینا چاہیے اُسکی یہہ ریت ہے کہ جتنے روپیہ ہیں اُنکو کر دو اُسکے آدھے آنہ اور دونے دام ایک دن کے ہوتے ہیں اور ان ساٹھہ دام کا ایک آنہ جانو +

جو کوئی شخص یہہ جانا چاہے کہ فلانا اتنے آنہ روز پاتا ہے تو وہ ایک مہینے میں کیا پاویگا + اسکی یہہ ریت ہے کہ جتنے آنہ روز کا نوکر ہے اُنکو دونا کر روپیہ سمجھیے پھر اُن روپیوں میں سے روپیوں کے برابر آنہ گھٹا دو اور جو باقی رہے وہی اُس مہینے کی تنخواہ جانو +

مہینے کی تنخواہ	فی دن	تعداد دن	آنہ	دام	جوڑ	ایک دن کے آنہ	اسکے دونے روپیہ ہوئے	روپیوں کے برابر آنہ گھٹا دو	باقی رہے یہی مہینے کی تنخواہ ہوئی
۱۴ روپیہ	۷ آنہ ۲۸ دام	۱۱	۴ روپیہ ۱۳ آنہ	۸ ۳ ۵ آنہ ۱۰ پائی	۵ روپیہ ۲ آنہ ۱۰ پائی	۱۳/	۲۶ روپیہ	آنہ ۲۶ کے ۱ روپیہ ۱۰ آنہ	۲۴ روپیہ ۶ آنہ
۱۷ روپیہ	۸۰ آنہ ۳۴ دام	۱۲	۶ روپیہ ۶ آنہ	۸ ۴۰ ۶ آنہ ۹ پائی	۶/۴ روپیہ ۱۲ آنہ ۹ پائی	۱۱/	۲۲ روپیہ	۱ روپیہ ۶ آنہ	۲۰ روپیہ ۱۰ آنہ

یہہ ریت جو اوپر لکھی ہے ہندوستانی ۳۰ دن کے مہینے پر ہوتی ہے پرنت انگریزی ۲۸ دن ۲۹ اور ۳۱ دن کے مہینے پر یہہ ریت نہیں ہو سکتی اسلیے اور ریت نیچے لکھتے ہیں + جتنے روپیہ مہینے کا نوکر ہے اُتنے ہیں ایک دن کے ٹکے جان لو کہ جتنے مہینوں کے روپیوں کے سنگ آنہ ہوں تو جتنے آنہ ایک مہینے کے اُتنی ہیں دمڑی ایک دن کی ہوتی ہیں اور جتنے دنوں کا مہینا اُتنے ہی ٹکوں کا ایک روپیا اور جتنے ٹکوں کا روپیا اُتنے ہیں دمڑی کا ایک آنا ہوتا ہے پھیلانے کی ریت نیچے لکھی ہے اُسپر خوب دھیان کرو +

روپیہ اور مہینوں کو آپسمیں گنا کرنے سے روپیہ ہوتے ہیں	آنہ اور مہینوں کو آپسمیں گنا کرنے سے آنہ ہوتے ہیں +
روپیوں اور دنوں کو آپسمیں گنا کرنے سے ٹکے ہوتے ہیں	آنہ اور دنوں کو آپسمیں گنا کرنے سے دمڑیاں ہوتی ہیں +

اوداہرن

جو ۴۵ روپیہ مہینے کا نوکر ہے اُسکا ۲ مہینے ۲ دن کا کیا ہوگا یہاں ۲۸ دن کا مہینا جانو +

۴۵ اور ۲ مہینے کو گنا تو (۹۰) ہوتے ہیں جسکے ۹۰ روپیہ
۴۵ اور ۲ دن کو گنا تو ۹۰ ٹکے ہوتے ہیں جسکے ۳ روپیہ
۳ آنہ
۱۲ دمڑی

میزان
۹۳ روپیہ
۳ آنہ
۱۲ دمڑی

یہاں ۴۵ روپیوں کو دو مہینوں سے گنا کیا تو ۹۰ روپیہ ہوئے پھر ۴۵ روپیوں کو ۲ دن سے گنا کیا تو ۹۰ ٹکے ہوئے ان میں جو کہ مہینے کے دن ۲۸ ہیں اُنکا بھاگ دیا تو ۳ روپیہ ملے اور ۶ ٹکے بچے اُنکو سولہہ گنا کیا تو ۹۶ دمڑی ہوئیں تِسمیں ۲۸ کا بھاگ پھر دیا تو تین آنہ ملے اور ۱۲ دمڑی بچی + پھر ۹۰ روپیہ اور ۳ آنہ ۱۲ دمڑی ان سبھوں کو جوڑا تو ۹۳ روپیہ ۳ آنہ اور ۱۲ دمڑی ہوئیں یہی اوتر جانو +

کھیت کی پھیلاوٹ

زمین کی ماپ کا نقشہ

کہاوت کے بیچ مین جو لکیر ہے اُسے ایک انچھ کے برابر جانو ک ———— کھ

۳۳ انچھ یا ۴۸ تسو — ۱ گز ہندوستانی	۲۰ تن وانسی — ۱ تن وانسی
۳ گز ہندوستانی — ۱ گنٹھا	۲۰ تن وانسی — ۱ کچوانسی
۲۰ گنٹھہ یا ۶۰ گز ہندوستانی — ۱ جریب	۲۰ کچوانسی — ۱ بسوانسی
۱ جریب لنبا ۱ جریب چوڑا — ۱ بیگھہ	۲۰ بسوانسی — ۱ بسوہ
	۲۰ بسوہ — ۱ بیگھہ
	ماپ مین بسوانسی سے آگے نہین لکھتے

ہندوستانی گز بنانے کی یہہ ریت ہے کہ دن کا لانشان جو اِس صفحہ کے کنارے پر ہے ۱۱ انچھ لنبا ہے اُسکا تگنا ۳۳ انچھ یا ۱ گز ہوتا ہے ۔ جریب کے بنانے کی یہہ ریت ہے ایک رسّی کے سرے پر ایک بڑی گانٹھہ دو پھر اُسکے آگے ۲۰ چھوٹی گانٹھہ ایسی دو کہ ہر ایک گانٹھہ کے بیچ مین ۳ گز یا ایک گنٹھہ کا فاصلہ ہو پھر پچھلی گانٹھہ بڑی دو اور دونون بڑی گانٹھہ کے بیچ مین ایک جریب کی لنبائی جانو + کھیت کی نپائی جریب اور گنٹھون سے ہوتی ہے + جریب اور گنٹھون کو آپسمین گنا کرنے سے بیگھہ بسوہ اور بسوانسی ہوتے ہین +

جریب اور گنٹھون کو گنا کرنے کا پھل اِس نقشہ سے معلوم ہوگا

جریب اور جریب کو آپسمین گنا کرنے سے بیگھہ ہوتے ہین	ایک جریب لنبا اور ایک جریب چوڑا — ۱ بیگھہ ہے
جریب اور گنٹھون کو آپسمین گنا کرنے سے بسوہ ہوتے ہین	ایک جریب لنبا اور ایک گنٹھہ چوڑا — ۱ بسوہ ہے
گنٹھون اور گنٹھون کو آپسمین گنا کرنے سے بسوانسی ہوتی ہین	ایک گنٹھہ لنبا اور ایک گنٹھہ چوڑا — ۱ بسوانسی ہے

کھیت انیک پرکار کے ہین پرنت کیسا ہی کھیت ہو اُسکی لنبائی اور چوڑائی کو آپسمین گنا کرنے سے کھیت کا پھل ہوتا ہے +

یہان چوکونا کھیت اُسے کہتے ہین کہ جسمین چار کونے یا مینڈھ ہون اور چارون کونے برابر ہون + ایسے کھیت کے ماپنے کی یہہ ریت ہے کہ لنبائی کو چوڑائی سے گنا کرو اور لکھی ہوئی ریت سے بیگھہ بسوہ کر لو تو اُسکا چھیتر پھل ہوگا +

۱۰ گنٹھون کو ۱۰ گنٹھون سے گنا تو ۱۰۰ بسوانسی ہوئی

بھاجک ۲۰ — بھاجیہ ۱۰۰ — پھل ۵ بسوہ

یہان لنبائی ۱۰ گنٹھون سے چوڑائی ۱۰ گنٹھون کو گنا کیا تو ۱۰۰ بسوانسی ہوئی اِن مین ۲۰ کا بھاگ دیا تو ۵ بسوہ ملے یہی چھیتر پھل جانو +

۸ جریب سے ۵ جریب کو گنا تو ۴۰ بیگھہ جسکے ۴۰ بیگھہ	یہان پہلے لنبائی کی ۸ جریب سے چوڑائی کی ۵ جریب کو گنا کیا تو ۴۰ بیگھہ ہوئے + پھر لنبائی کو ۸ گنٹھون سے چوڑائی کے ۵ جریب کو گنا کیا تو ۴۰ بسوہ ہوئے اِن مین ۲۰ کا بھاگ دیا تو ۲ بیگھہ ملے پھر لنبائی کے ۸ جریب سے چوڑائی کے ۱۰ گنٹھون کو گنا کیا تو ۸۰ بسوہ جسکے ۴ بیگھہ ہوئے + لنبائی کے ۸ گنٹھون سے چوڑائی کے ۱۰ گنٹھون کو گنا کیا تو ۸۰ بسوانسی ہوئی جسکے ۴ بسوہ ملے پھر (۴۰) (۲) (۴) اور ۴ بسوہ انکو جوڑا تو ۴۶ بیگھہ ۴ بسوہ ہوئے یہی اوتر جانو +
۸ گنٹھون سے ۵ جریب کو گنا تو ۴۰ بسوہ جسکے ۲ بیگھہ	
۸ جریب سے ۱۰ گنٹھون کو گنا تو ۸۰ بسوہ جسکے ۴ بیگھہ	
۸ گنٹھون سے ۱۰ گنٹھون کو گنا تو ۸۰ بسوانسی جسکے ۴ بسوہ	
۴۶ بیگھہ ۴ بسوہ	

کھیت کی پھیلاوٹ

گول کھیت [illegible] ہے کہ پہلے گھیر کو اب پھر بیٹے کو ماپو + تب گھیر کی آدھی لنبائی کو بیٹے کی آدھی لنبائی سے گنا کرو جو انک ہوا اسے [illegible] سے بیگھہ بسوہ کرلو اور اسے ہی چھیتر پھل جانو +

یہاں پہلے گھیر کو ماپا تو ۶۸ گٹھہ ہوئے اور انھیں دو کا بھاگ دے آدھا کیا تو ۳۴ گٹھہ رہے + پھر بیٹے کو ماپا تو ۲۲ گٹھہ ہوئے + انھیں دو کے بھاگ سے آدھا کیا تو ۱۱ گٹھہ ہوئے + پھر گھیر کے ۳۴ گٹھوں کو بیٹے کے ۱۱ گٹھوں سے گنا کیا تو ۳۷۴ بسوانسی ہوئیں + ان میں ۲۰ کا بھاگ دیا تو ۱۸ بسوہ ملے اور ۱۴ بسوانسی باقی رہیں تو یہی اونترجانو +

بیٹا ۲۲ گٹھہ
بھاجک ۲ ‏/ ۲۲ گٹھہ
آدھا بیٹا ۱۱ گٹھہ

۶۸ گٹھہ
۳۴ گٹھہ
۱۱ گٹھہ
[illegible] چھیتر پھل ۱۸ بسوہ ۱۴ بسوانسی
۲۰
۱۶۴
۱۶۰ بسوانسی
باقی ۱۴

بیٹا ۲۲ گٹھہ
گھیر ۶۸ گٹھہ
بھاجک ۲۰

وشم چتربھج کھیت اسے کہتے ہیں کہ جس کی چاروں بھجا کا تفاوت برابر نہو + دو سیدھی لکیر جو ایک کون سے کھیت کے بیچ میں ہو کر دوسرے کون تک کھینچی گئی اسے کرن کہتے ہیں + ایسے کھیت ماپنے کی یہہ ریت ہے کہ پہلے کرن کو ماپو پھر اس پر اوپر اور نیچے کے کونے سے لنب ڈالو + دونوں لنب کی لنبائی کو جوڑ کر جو انک ہوا اسے کرن کی آدھی لنبائی سے گنا کرو اور کہی ہوئی ریت سے بیگھہ بسوہ کرلو اور اسے ہی چھیتر پھل جانو +

(۱)

یہاں پہلے اوپر کے لنب کو ماپا تو ۱۲ گٹھہ ہوئے اور دوسرے لنب کو ماپا تو ۱۰ گٹھہ ہوئے + ان دونوں کو جوڑا تو ۲۲ گٹھہ ہوئے + پھر کرن کو ماپا تو ۴۴ گٹھہ ہوئے + انکا آدھا کیا تو ۲۲ گٹھہ رہے پھر دونوں لنب کے ۲۲ گٹھوں کو آدھے کرن کے ۲۲ گٹھوں سے گنا کیا تو ۴۸۴ بسوانسی ہوئیں + انہیں ۲۰ کا بھاگ دیا تو ۲۴ بسوہ ملے اور ۴ بسوانسی رہیں + پھر ۲۴ بسووں میں ۲۰ کا بھاگ دیا تو ۱ بیگھہ ملا اور ۴ بسوہ رہے تو چھیتر پھل ۱ بیگھہ ۴ بسوہ ۴ بسوانسی ہوا +

۱ لنب ۱۲ کرن ۴۴ جس کا آدھا ۲۲
۲ لنب ۱۰
جوڑ لنب ۲۲ گٹھہ
آدھا کرن ۲۲ گنک
۴۴
۴۴
بھاجک ۲۰) ۴۸۴ بسوانسی (پھل ۲۴ بسوہ ۴ بسوانسی
۴۰
۸۴
۸۰
باقی ۴ بسوانسی
۱ بیگھہ ۴ بسوہ ۴ بسوانسی

چھیتر پھل
۹ بسوہ
۱ بسوانسی

چھیتر پھل
۱۴ بسوہ
۶ بسوانسی

چھیتر پھل
۲ بیگھہ ۲ بسوہ ۱۰ بسوانسی

گٹھون کی پھیلاوٹ کا پہاڑا

اِس نقشے کے دیکھنے سے گٹھون کی پھیلاوٹ پہاڑون کی طرح جلد جلد جانی جاتی ہے۔ اِس نقشے کے اوپرلے پنگت میں جو گنیہ انک ہیں انھیں کھیت کی لنبائی جانو اور کھڑے پنگت میں جو گنگ انک ہیں انھیں کھیت کی چوڑائی جانو اور جہاں گنیہ اور گنگ کی پنگت ملتی ہے وہاں گنن پھل ارتھات چھیتر پھل جانو۔

جیسا کوئی کھیت ۹۵ گٹھہ لنبا اور ۵۵ گٹھہ چوڑا ہے تو اُسکا چھیتر پھل کیا ہوگا۔ اِس نقشے میں جہاں ۹۵ اور ۵۵ کی پنگت ملتی ہے وہاں ۱۳ بیگھہ ۱ بسوہ ۵ بسوانسی کا انک ہے اِسلیے وہی چھیتر پھل جانو۔ اگر کوئی اکیلا بدیارتھی گٹھہ کا حساب پھیلاوے تو اِس نقشے کے دیکھنے سے بغیر اوستاد کے پوچھے معلوم کر لیگا کر اُسکی پھیلاوٹ صحیح ہے یا غلط۔

گنیہ کی پنگت	۵ گٹھہ			۱۵ گٹھہ			۲۵ گٹھہ			۳۵ گٹھہ			۴۵ گٹھہ		
گٹھہ	بیگھہ	بسوہ	بسوانسی	بیگھہ	بسوہ	بسوانسی	بیگھہ	بسوہ	بسوانسی	بیگھہ	بسوہ	بسوانسی	بیگھہ	بسوہ	بسوانسی
۵		۱	۵		۳	۱۵		۶	۵		۸	۱۵		۱۱	۵
۱۵		۳	۱۵		۱۱	۵		۱۸	۱۵	۱	۶	۵	۱	۱۳	۱۵
۲۵		۶	۵		۱۸	۱۵	۱	۱۱	۵	۲	۳	۱۵	۲	۱۶	۵
۳۵		۸	۱۵	۱	۶	۵	۲	۳	۱۵	۳	۱	۵	۳	۱۸	۱۵
۴۵		۱۱	۵	۱	۱۳	۱۵	۲	۱۶	۵	۳	۱۸	۱۵	۵	۱	۵
۵۵		۱۳	۱۵	۲	۱	۵	۳	[illegible]	۱۵	۴	۱۶	۵	۶	۳	۱۵
۶۵		۱۶	۵	۲	۸	۱۵	۴	۱	۵	۵	۱۳	۱۵	۷	۶	۵
۷۵		۱۸	۱۵	۲	۱۱	۵	۴	۱۳	۱۵	۶	۱۱	۵	۸	۸	۱۵
۸۵	۱	۱	۵	۳	۳	۱۵	۵	۶	۵	۷	۸	۱۵	۹	۱۱	۵
۹۵	۱	۳	۱۵	۳	۱	۵	۵	۱۸	۱۵	۸	۶	۵	۱۰	۱۳	۱۵

گنیہ کی پنگت	۵۵ گٹھہ			۶۵ گٹھہ			۷۵ گٹھہ			۸۵ گٹھہ			۹۵ گٹھہ		
گٹھہ	بیگھہ	بسوہ	بسوانسی	بیگھہ	بسوہ	بسوانسی	بیگھہ	بسوہ	بسوانسی	بیگھہ	بسوہ	بسوانسی	بیگھہ	بسوہ	بسوانسی
۵		۱۳	۱۵		۱۶	۵		۱۸		۱	۱	۵	۱	۳	۱۵
۱۵	۲	۱	۵	۲	۸	۱۵	۲	۱۶	۵	۳	۳	۱۵	۳	۱۱	۵
۲۵	۳	۸	۱۵	۴	۱	۵	۴	۱۳	۱۵	۵	۶	۵	۵	۱۸	۱۵
۳۵	۴	۱۱		۵	۱۳	۱۵	۶	۱۱	۵	۷	۸	۱۵	۸	۶	۵
۴۵	۶	۳	۱۵	۷	۶	۵	۸	۸	۱۵	۹	۱۱	۵	۱۰	۱۳	۱۵
۵۵	۷	۱۶	۵	۸	۱۸	۱۵	۱۰	۶	۵	۱۱	۱۳	۱۵	۱۳		۵
۶۵	۸	۱۸	۱۵	۱۰	۱۱	۵	۱۲	۳	۱۵	۱۳	۱۶	۵	۱۵	۸	۱۵
۷۵	۱۰	۶	۵	۱۲	۳	۱۵	۱۴	۱	۵	۱۵	۱۸	۱۵	۱۷	۱۶	۵
۸۵	۱۱	۱۳	۱۵	۱۳	۱۶	۵	۱۵	۱۸	۱۵	۱۸	۱	۵	۲۰	۳	۱۵
۹۵	۱۳		۵	۱۵	۸	۱۵	۱۷	۱۶	۵	۲۰	۳	۱۵	۲۲	۱۱	۵